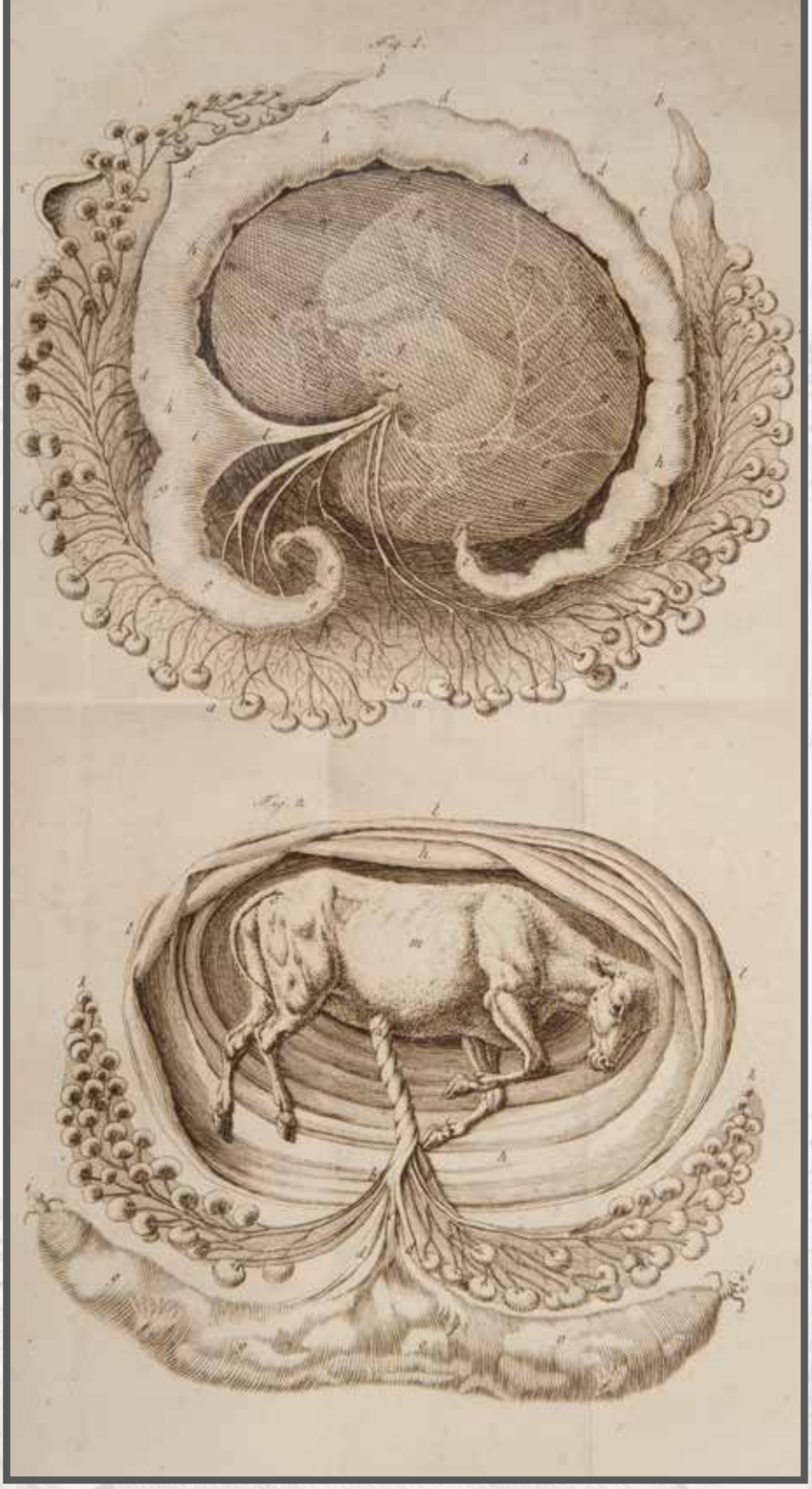

ARGOS

Bulletin van het Veterinair Historisch Genootschap

Aart de Kruif
Geschiedenis van de veterinaire verloskunde

Bert van der Weijden
Biografie van M.G. de Bruin (1858-1908)

Carl König
Veeverloskundigen in de diergeneeskundige praktijk

Andries van Foreest
Verloskunde van Biltstraat naar Yalelaan in 1967

NR 45 | SERIE 5
NAJAAR 2011

ISSN 0923-3970

VETERINARY EXCLUSIVE

De Senior Consult Range van Royal Canin

Houdt de oudere hond fit en gezond

Productinnovatie
Specifieke ingrediënten voor behoud van hersenfunctie en spiermassa

ROYAL CANIN
VET CARE NUTRITION

Royal Canin Nederland BV - Veterinaire Service - Postbus 63 - 5460 AB Veghel
Tel. (0413) 318 444 (bestellingen) of 318 488 (Veterinair Voedingsadvies) - info@royalcanin.nl - www.royalcanin.nl

VETERINARY

NUMMER 45 | SERIE 5
NAJAAR **2011**

Afbeelding omslag:
J. le Francq van Berkhey, Natuurlijke historie van Holland, deel 7 (Leiden 1808) plaat 30.

Frapper Toujours!

Deze aflevering van Argos, alweer nummer 45 en de vijfde in de vernieuwde vorm, blikt terug op onze Voorjaarsbijeenkomst op 18 mei jl. Deze werd in het kader van activiteiten van het Veterinair Historisch Genootschap vooraf gegaan door het reeds in mijn voorwoord in Argos 44 vermelde bezoek aan Parijs van 5 t/m 7 april 2011. Het programma voor die excursie had ik al kort aangegeven, en nu kan ik melden dat het een groot succes is geworden.

Musée Fragonard is werkelijk heel bijzonder. Prof. Christophe Degueurce, de conservator, heeft met zijn enthousiasme ons een onvergetelijke middag bezorgd. Het slotdiner in Restaurant Le Train Bleu op het Gare du Lyon was een 'topper' in het programma. Veel dank is verschuldigd aan ons bestuurslid Jons Straatman die voor een prima organisatie heeft gezorgd.November 2011 staat in het teken van twee activiteiten. Allereerst onze eigen V.H.G. Najaarsbijeenkomst. Op woensdag 9 november gaat een 'eigen wens' in vervulling. Wij hebben die dag 'De Dag van het Paard' genoemd. Geschiedkundige aspecten van de drafsport en de veterinaire bemoeienissen daarbij zullen die dag door drie vooraanstaande sprekers worden besproken en wel op een daarvoor geëigende locatie: de Drafbaan te Wolvega. Wij hopen veel van onze leden te mogen begroeten. Ook leden van Groep Geneeskunde van het Paard van de KNMvD zijn uitgenodigd. Lees met betrekking tot de bereikbaarheid hetgeen in de uitnodiging hierover wordt vermeld.

Het weekend erna vindt in Berlijn de 16e *Jahrestagung* plaats van de *Fachgruppe Geschichte der Veterinärmedizin*. Prof. Johann Schäffer organiseert wederom een tweedaags symposium dat gehouden zal worden op op vrijdag en zaterdag 11 en 12 november. Het thema van het congres is 'From the campaign against rinderpest to consumer protection: the development of Public Veterinary Services'. Komend jaar zullen wij slechts één wetenschappelijke bijeenkomst organiseren en wel op 18 april 2012. Immers vier maanden later zal van 22-25 augustus het 40ste *International Congress of the World Association for the History of Veterinary Medicine* te Utrecht plaatsvinden. Tijdens het congres zal alleen een ledenvergadering van het V.H.G. gehouden worden. Nogmaals: noteert U deze data in Uw agenda. Wij hopen op een zo groot mogelijke opkomst van leden en ook niet-leden. Ook hopen wij studenten te mogen begroeten. De congrescommissie heeft in grote lijnen de organisatie van het congres 'rond'. Aan een interessant en aantrekkelijk programma zal de komende maanden hard worden gewerkt.

Jammer is het te moeten constateren dat op dit moment de activiteiten van werkgroepen op een wel heel laag pitje staan. Zo graag zouden wij zien dat leden zich geroepen voelen om activiteiten te ontwikkelen op het gebied van het schrijven van biografieën. Hopelijk kunnen wij tijdens onze Najaarsbijeenkomst een aantal leden enthousiasmeren door, herhaald, een lijst van te schrijven biografieën onder de aandacht te brengen. Tevens zullen wij dan een lijst van potentiële onderwerpen voor werkgroepen opnieuw aandragen. Ook hiervoor geldt: 'frapper toujours'! Bij herhaling is er tijdens onze ledenvergaderingen aandacht voor gevraagd, en nu moet het ook hier maar eens aan de orde komen. En dat is het betaalgedrag van onze leden. In het Jaarverslag van onze penningmeester is de post 'achterstallige contributies' helaas te groot. Wij hopen dat U spontaan zult reageren op ons verzoek over te gaan tot automatische incasso van de contributie. Dat maakt het werk voor onze nieuwe penningmeester Marcel Mirck een stuk aangenamer.

ROB BACK

Inhoud

147 Van de voorzitter

148 Programma Najaarsbijeenkomst Veterinair Historisch Genootschap

149 Samenvattingen van de lezingen

150 Aart de Kruif
De geschiedenis van de veterinaire verloskunde

155 Aankondiging Congressen

156 Bert van der Weijden
Martinus Gerardus de Bruin (1858-1908), zijn verdiensten voor de diergeneeskunde, in het bijzonder de verloskunde

160 Carl König
Dierenartsen en veeverloskundigen, collegae of concurrenten?

168 Jan Zoeteman
Het beroep van 'dierverloskundige en castreur' tijdens mijn actieve en arbeidzame leven

169 Young Scholars Award 2012

170 Andries van Foreest
1967: Verloskunde van Biltstraat naar Yalelaan - Van student naar assistent: Een cultuurschok?

173 Boekbesprekingen

176 Boekaankondiging

177 Rubriek Veterinair erfgoed

179 Richtlijnen voor auteurs

Colofon

ARGOS. Bulletin van het Veterinair Historisch Genootschap.
Verschijnt tweemaal per jaar.

Redactie
Dr. J.B. Berns
Prof. Dr. P.A. Koolmees
Drs. A.J. Plaisier
Prof. Dr. A. Rijnberk
Dr. R.N.J. Rommes

Redactiesecretariaat
p/a Prof. Dr. P.A. Koolmees.
Postbus 80175. 3508 TD Utrecht.
P.A.Koolmees@uu.nl

Bestuur V.H.G.
Drs. R. Back (voorzitter)
Drs. E.J. Tjalsma (secretaris)
Dr. M.H. Mirck (penningmeester)
Drs. Th.J.D. Straatman (lid)
Prof. Dr. P.A. Koolmees (adviseur)

Secretariaat
p/a Drs. E.J. Tjalsma
Koningin Wilhelminalaan 29
8384 GG Wilhelminaoord.
06-20422989
ejtjalsma@detweedelijn.nl

Abonnementen op ARGOS
€ 25,00 per jaar. Losse nummers
€ 15,00 (incl. verzending) te bestellen
bij de penningmeester van het
V.H.G., m.h.mirck@gmail.com.
Bankrekeningnummer 581045
t.n.v. V.H.G. te Deventer.

Lidmaatschap V.H.G.
De contributie van het V.H.G.
bedraagt € 30,00 per jaar
(studenten € 10,00). Leden
ontvangen ARGOS gratis.
Buiten Nederland:
Contributie V.H.G. € 35,00. Abonnement
ARGOS € 25,00.

Vormgeving
Anjolieke Dertien (afdeling Multimedia,
faculteit Diergeneeskunde)

Druk
Libertas, Bunnik

Overname van artikelen uit Argos is toegestaan, mits de bron vermeld wordt en bewijsexemplaar aan de redactie wordt toegestuurd.

Programma Najaarsbijeenkomst Veterinair Historisch Genootschap

DATUM WOENSDAG 9 NOVEMBER 2011

PLAATS *Victoria Park Wolvega (Drafbaan Wolvega), Drafsportlaan 20, 8472 AS Wolvega*

THEMA *De rol van de dierenarts in de draf- en rensport in historisch perspectief*

DAGVOORZITTER **drs. Rob Back**

PROGRAMMA

10.00-10.30 uur	Ontvangst met koffie
10.30-11.30 uur	Huishoudelijke vergadering
11.45-12.30 uur	**Ing. Jaap Werners, Secretaris/inspecteur van het Nederlandse Draverstamboek in de periode 1963-1979:** 'De rol van de dierenarts in de draf- en rensport in historisch perspectief'.
12.30-14.00 uur	Lunch
14.00-15.00 uur	**Frank Westerman, journalist en schrijver van het boek Dier, bovendier:** 'De veredeling van het lipizzanerpaard in de twintigste eeuw'.
15.00- 15.45 uur	**Drs. Krijn van Muiswinkel, dierenarts, specialist chirurgie Paard en oud directeur van Dierenkliniek Emmeloord. Veterinair adviseur KWPN en KFPS:** 'De rol van de dierenarts in de Nederlandse paardenstamboeken in historisch perspectief'.
15.45-16.00 uur	Einde van het programma, gevolgd door een borrel

Samenvattingen van de lezingen

Thema: geschiedenis van de drafsport en de veterinaire rol daarbij

Ing. Jaap Werners
De rol van de dierenarts in de draf- en rensport in historisch perspectief

Het houden van snelheidswedstrijden met paarden is al zeer oud. In Nederland is de eerste draverij gedocumenteerd in het Zuid Hollandse Valkenburg in 1554. De eerste langebaan wedstrijd werd in 1844 op het Orderveld in Hoog Soeren gehouden, terwijl in hetzelfde jaar in Zandvoort een baan werd aangelegd. Van een gerichte fokkerij van dravers is dan nog geen sprake. In 1879 werd door de Hollandsche Maatschappij van Landbouw de Koninklijke Nederlandse Harddraverij- en Renvereniging opgericht. Deze organisatie gaf tot de Tweede Wereldoorlog leiding aan de draverfokkerij en -sport. Sinds 1948 is het de Stichting Nederlandse Draf- en Rensport die hiermee belast is.
Binnen de internationale draverfokkerij kennen we drie stromingen, die weliswaar een eigen ontwikkelingsgeschiedenis hebben, maar door de jaren heen min of meer zijn vermengd. Het zijn de Amerikaanse draver, de Franse draver en de Orloff-draver. In de moderne draverfokkerij worden Franse dravers steeds meer gemengd met Amerikaanse dravers. De Orloff-draver speelt in de huidige internationale sport geen rol meer.
Ir. D. Minkema heeft een aantal jaren geleden geïnventariseerd waar in Nederland na 1844 draverijen zijn gehouden. Hij kwam tot meer dan 65 banen. Daarbij zijn de zogenaamde korte banen nier meegerekend. Sinds 1948 maakte de drafsport in Nederland een gestage groei door. Zowel de fokkerij als de sport ontwikkelden zich.
Integriteit is voor een sport waarbij derden (wedders) direct bij de uitslag betrokken zijn van grote betekenis. Met dopingonderzoek werd dan ook kort na de oprichting van de Stichting NDR begonnen. De Universiteit van Utrecht verrichtte research en werd belast met de uitvoering van het onderzoek van de afgenomen monsters.

Frank Westerman
De veredeling van het lipizzanerpaard in de twintigste eeuw

Deze lezing is gebaseerd op het boek *Dier, bovendier.* De veredeling van het lipizzanerpaard in de twintigste eeuw wordt uiteengezet tegen de achtergrond van de ontluikende inzichten in de genetica, en hoe de grote politieke ideologieën van Hitler en Stalin daarmee zijn omgesprongen. De hoofdrol in het verhaal is weggelegd voor een lipizzanerhengst die ooit optrad in een film met Monique van de Ven. Achter de schermen trainde Westerman dit gracieuze witte dier om te steigeren zodra de actrice hem bij de halster wilde grijpen. 'Als je een lipizzaner aanraakt', kreeg hij te horen, 'raak je geschiedenis aan.'
In het boek gaat Westerman nader in op de historie van dit uitzonderlijke dier. Langs de zuivere bloedlijnen uit het stamboek reconstrueert hij het verhaal van vier generaties 'paarden des keizers'. Zij doorstaan achtereenvolgens de ondergang van het Habsburgse Rijk, de beide wereldoorlogen en de waanzinnige veredelingsproeven onder Hitler, Stalin en Ceauçescu. Als de levende kroonjuwelen van het Weense Hof tonen zij hun dressuurkunst tussen de hakenkruisen in de Spaanse Rijschool, ze maken luchtbombardementen mee, een epische vlucht door het Boheemse Woud, deportaties en roof. Wat begint als een sprookje, mondt uit in een kroniek over raszuiverheid. De toehoorder wordt dwars door Europa meegevoerd, van keizerlijke maneges en stoeterijen naar de genlaboratoria van nu.

Naast het boek *Dier, bovendier* is Frank Westerman auteur van de bestsellers *De Graanrepubliek* en *Ararat.*

Krijn van Muiswinkel
De rol van de dierenarts in de Nederlandse paardenstamboeken in historisch perspectief.

Diergeneeskundige invloed op de Nederlandse paardenstamboeken KWPN en KFPS heeft zijn oorsprong in de paardenwet die in de periode 1918-1981 van kracht was. Hiermee beïnvloedde de overheid de gezondheid van paarden. Na 1981 zijn de kaders voor gezondheidszorg vastgelegd in de Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren. De fokkerij verenigingen kennen geen verplichtingen meer. Het beleid wordt vanaf 1981 bepaald door de leden. De dierenarts in de keuringsring werd geleidelijk omgevormd tot adviseur ten dienste van de hengsten-jury. Zowel het KWPN als het KFPS hebben een eigen beleid om tot verbetering van het ras te komen.
Wel kennen de stamboeken overeenkomsten, zeker door de ontwikkelingen in de diergeneeskunde met het ontstaan en het gebruik van beeldvormende technieken. Het KWPN heeft nadruk gelegd op cornage en de röntgenologische eisen. Het Fries paardenstamboek heeft de eisen van het KWPN integraal overgenomen. Ook op het gebied van sperma-onderzoek maken de stamboeken van elkaars expertise gebruik, voor het KFPS is de ondergrens absoluut en blijft gehandhaafd. Door het KFPS zijn DNA onderzoeken ingang gezet naar dwerggroei, waterhoofd, aortaruptuur en mega-oesophagus.
Bevindingen van de klinische keuring tijdens de hengstenkeuring worden definitief meegenomen tussen de tweede en derde bezichtiging, ook wordt rekening gehouden met de röntgenologische bevindingen en de resultaten van het sperma-onderzoek. Bij het KWPN is de klinische keuring van de aangewezen hengst bij de aanlevering voor het Centraal Onderzoek Hengsten het belangrijkste adviesmoment.
In beide gevallen wordt gebruik gemaakt van de vereiste röntgenbeoordelingen. Endoscopisch onderzoek naar cornage is bij het KWPN gedecentraliseerd. Bij het KFPS wordt dit onderzoek uitgevoerd tijdens de eerste week van het COH te Ermelo. Door het endoscopisch onderzoek is het vóórkomen van cornage aanzienlijk teruggedrongen. Röntgenonderzoek naar pathologische botveranderingen in het straalbeen en osteochondrose hebben het vóórkomen ervan gereduceerd.

AART DE KRUIF[a]

De geschiedenis van de veterinaire verloskunde[b]

Als men even stilstaat bij hetgeen er gebeurt bij een verlossing, zal het duidelijk zijn dat men zich al vanouds, al vanaf het allereerste begin, bezig heeft gehouden met de verloskunde, zowel bij mens als dier. Het helpen van dieren die in barensnood verkeren en/of waarbij de partus niet vordert, is een van de oudste vormen van de uitoefening van de diergeneeskunde (afb. 1). Zo werden bepaalde vormen van geboortehulp, zoals het reponeren van afwijkende liggingen, al in de antieke oudheid beschreven. Ook het gebruik van eenvoudige hulpmiddelen, zoals koordjes en trekhoutjes, is al bekend sinds 'onheuglijke tijden'. De verloskunde, zowel humaan als veterinair, berustte eeuwen- of wellicht millennialang op ervaring en op eenvoudig handwerk waarbij genoegen moest worden genomen met beperkte resultaten. Zeker ook omdat er vaak niets anders opzat dan het toepassen van zware trekkracht, waarbij het risico levensgroot was dat zowel het moederdier als de vrucht dit niet zou overleven.[1]

Abstract

The history of veterinary obstetrics

Extraction, reposition, fetotomy (embryotomy), and even cesarean section have been part of human and animal obstetrics since ancient times. Destructive operations like craniotomy and embryotomy are the oldest type of obstetrical operations. Subcutaneous fetotomy was developed at the end of the eighteenth century. It remained the preferred method in farm animals and horses until the beginning of the twentieth century. Then tubular fetotomy was invented and subcutaneous fetotomy was replaced by percutaneous fetotomy. Fetotomy was easy to learn and the results were excellent, but the fetus was thereby sacrificed. Hence after the introduction of antibiotics, percutaneous fetotomy in cows was replaced by cesarean section. Percutaneous fetotomy is still preferred in horses, because foal fetuses die quickly and a partial fetotomy using only 1 or 2 cuts is usually sufficient to resolve the problem. Having little economic importance, obstetrics in companion animals received no attention until the end of the nineteenth century, but in small animals cesarean section is the best solution for serious obstetrical problems.

Verloskundige methoden

Bij een normaal verlopende partus wordt veelal niet ingegrepen. Betreft het een abnormale partus dan zijn er verschillende methoden om een dergelijke partus te beëindigen. Dit zijn achtereenvolgens:

- verhoogde trekkracht
- repositie
- foetotomie
- keizersnede

Tussen een wat langdurige normale partus veroorzaakt door een vrucht die aan de grote kant is en het toepassen van enige trekkracht, bestaat er dermate weinig verschil dat het gemakkelijk te bedenken valt dat het toepassen van trekkracht bij een partus al duizenden jaren zal hebben plaats gevonden. Ook al is dit nergens beschreven of gepubliceerd. Hetzelfde kan worden gesteld met betrekking tot matige of zware trekkracht. Zo zal men in het uiterste geval ook al zeer vroeg in de geschiedenis zijn overgegaan tot een geforceerde extractie. Er bestond immers niets anders! Het kalf, lam of het veulen moest er uit: ging het niet goedschiks, dan maar kwaadschiks: met andere woorden: zo hard mogelijk trekken. Hiervoor kunnen naast menselijke trekkracht (tot 16 sterke mannen zo wordt in de oudheid al beschreven) en dierlijke trekkracht (paard) ook allerlei hulpmiddelen (kabels, wielen, een lier) worden gebruikt.

Toch zal het ook in die vroege tijden al zijn voorgekomen dat de vrucht zelfs met zeer grote trekkracht niet kon worden geboren en zal men al nagedacht hebben over alternatieve methoden. Dat zal ook gebeurd zijn als er sprake was van een afwijkende ligging. Het ligt dan ook voor de hand dat eenvoudige reposities zoals een carpaalligging al zeer vroeg in de geschiedenis zijn verricht. Dit zal zeker het geval geweest zijn bij schapen en geiten. De stap naar meer ingewikkelde reposities is niet zo groot maar vereist meer kennis en ervaring. Toch blijkt uit de schaarse literatuur uit de oudheid die over dit onderwerp beschikbaar is dat ook moeilijke reposities al duizenden jaren geleden tot een goed einde zijn gebracht. Of er in die tijd ook al zeer moeilijke reposities, zoals bij de merrie, hebben plaatsgevonden, is niet zeker. In de betreffende literatuur is alleen maar sprake van algemene bewoordingen zoals bijvoorbeeld "als de vrucht verkeerd ligt, leg hem dan recht"![2]

Het zal regelmatig zijn voorgekomen dat noch met trekkracht, noch met repositie de partus kon worden getermineerd. Er zat in een dergelijk geval niets anders op dan de vrucht er in stukken uit te halen. Bij de vrouw kan dat gebeuren met craniotomie. Ook deze methode is al eeuwen, zo niet duizenden jaren in gebruik. Men wist al vroeg dat als het hoofd van het kind verkleind werd, de rest er meestal wel kon worden uitgetrokken.[3] Ook bij dieren zijn al vroeg embryotomieën verricht. De beschrijving van de methode blijft echter beperkt tot algemeenheden zoals "als de vrucht veel te groot is, haal hem er dan in stukken uit".[4] Dat dit niet eenvoudig zal zijn geweest, valt gemakkelijk te begrijpen. Men had geen of weinig kennis van anatomie en fysiologie. De ingreep werd pas toegepast als het dier al bijzonder veel had geleden of al halfdood was. Bovendien waren de benodigde instrumenten nog niet beschikbaar en/of van slechte kwaliteit.

Het duurde tot de achttiende eeuw voordat er enige vooruitgang werd geboekt met de foetotomie.[5] De anatomische kennis was intussen sterk toegenomen, het juiste instrumentarium kwam beschikbaar en sommige personen hadden zich op de verloskunde toegelegd (koemeesters) (afb. 2). Met andere woorden: de tijd was rijp om met goed gevolg een foetotomie te verrichten. Het betrof in de achttiende en negentiende eeuw steeds een subcutane foetotomie. Met deze methode was het risico de uterus te beschadigen minimaal. De relatief dikke huid van de foetus fungeert immers als bescherming voor de fragiele en sterk gespannen uteruswand. Met behulp van enkele vingermesjes, een spatel en enkele haken kon de vrucht in stukken worden verwijderd.[6] De subcutane methode is echter niet ideaal: arbeidsintensief en moeilijk aan te leren.

In het begin van de twintigste eeuw kwam een betere methode tot ontwikkeling: de percutane foetotomie. Opnieuw was de tijd rijp om een ingreep tot een succes te maken.[7] De epidurale anesthesie kwam beschikbaar. Het nieuw ingevoerde buizenfoetotoom was gemakkelijk te hanteren en de kwaliteit van de benodigde draadzagen was sterk verbeterd. Bovendien was deze methode veel sneller dan de subcutane foetotomie en was ze gemakkelijker aan te leren. Vanaf 1920 was de percutane foetotomie dé oplos-

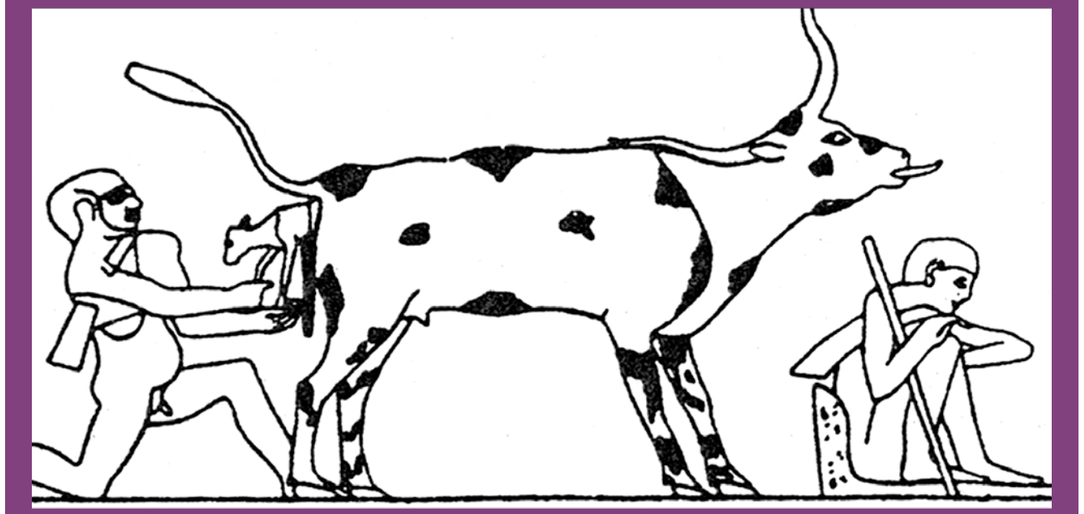

Afb.1 Verloskundige hulp werd al in de Oudheid geboden. Uit: Aylward M. Blackman, De rotsgraven van Meir, dl.1 (London 1914) Tafel X, fragment.

[a] Prof. dr. A. de Kruif, Universiteit Gent, Faculteit Diergeneeskunde, Vakgroep Voortplanting, Verloskunde en Bedrijfsdiergeneeskunde, Salisburylaan 133, 9820 Merelbeke, België.

[b] Bewerking van een voordracht gehouden tijdens de Voorjaarsbijeenkomst van het Veterinair Historisch Genootschap op 18 mei 2011 te Utrecht.

sing voor dieren die kalfden of veulenden met een te grote vrucht. Het moederdier overleefde bijna altijd, hoewel de vrucht moest worden opgeofferd. Dit laatste punt was het grote nadeel van de foetotomie. Het zou inderdaad fantastisch zijn als zowel de moeder als de vrucht zou overleven. En zo zijn we aangeland bij de sectio caesarea, de keizersnede.

Keizer komt van het Latijnse woord caesar (titel van de Romeinse keizer), dat op zijn beurt afkomstig is van caedere = snijden. Eigenlijk betekent keizersnede dus twee keer hetzelfde: snijden-snede. Julius Caesar verkreeg waarschijnlijk zijn naam omdat één van zijn (verre) voorvaderen met een keizersnede was geboren.[8] De vraag, hoe kunnen moeder en kind beiden overleven, blijkt eeuwen of misschien wel duizenden jaren oud te zijn. Al lang voor het begin van onze jaartelling zijn er summiere berichten over het verwijderen van het kind (dood of levend) uit de buik van de moeder (meestal bijna gestorven en zij overleefde het nooit). Pas in de zestiende eeuw wordt er voor het eerst melding gemaakt van een succesvolle keizersnede waarbij moeder en kind beiden bleven leven.[9]

Ook bij dieren zijn er in het verre verleden waarschijnlijk keizersneden verricht, maar daarover bestaat geen literatuur. Pas in de negentiende eeuw verschijnen er berichten waaruit kan worden afgeleid dat er een enkele maal een keizersnede werd verricht bij dieren, vooral bij het rund. Over de resultaten is niet veel bekend. Waarschijnlijk waren die slecht, anders zouden ze wel zijn vermeld. De tijd was er nog niet rijp voor.[10] Pas in de twintigste eeuw kwam er schot in de zaak: de techniek en het hechtmateriaal verbeterden, er werden goede anesthetica ontwikkeld en de kennis van anatomie en fysiologie nam sterk toe. Toen omstreeks 1950 de antibiotica op de markt kwamen was de tijd volledig rijp en begon de keizersnede aan een snelle opmars, vooral bij het rund en ten koste van de percutane foetotomie.[11] Dit ging echter niet zonder slag of stoot![12]

Foetotomie of keizersnede?

In Gent hebben Vandeplassche en zijn medewerkers tussen 1950 en 1970 veel onderzoek uitgevoerd naar de resultaten van zowel de foetotomie als de keizersnede. Zij waren zeer geïnteresseerd in deze problematiek omdat er bij de zware Belgische rundveerassen zoveel geboorteproblemen voorkwamen. Zij waren dan ook de eersten die over dit onderwerp publiceerden. De centrale vraag was: welke verloskundige methode is de beste? Zo schreef Vandeplassche in 1955: "In België, zoals in de meeste landen wordt bij een problematische partus bij het rund naast repositie en verhoogde trekkracht hoofdzakelijk gebruik gemaakt van het buizenfoetotoom volgens Thygesen. De resultaten zijn voor het moederdier heel goed, maar de kalveren moeten worden opgeofferd. De mens wil het in alle sectoren van het leven steeds beter doen, en enkele verloskundigen hebben bij keizersneden bij het rund dan ook geprobeerd om naast het moederdier eveneens het kalf te redden.

Met behulp van antiseptica, sulfonamiden en antibiotica zijn de resultaten veel verbeterd in vergelijking met 20-30 jaar geleden. Derhalve wordt bij het rund de keizersnede meer en meer toegepast. Dat heeft als voordeel dat de operatietechniek steeds verder wordt verbeterd. Sommige dierenartsen doen vrij veel keizersneden. Dit zijn meestal dierenartsen die van te voren al grote voorstander van de keizersnede waren en die tegenstander waren van foetotomie. Om hun grote aantal keizersneden te rechtvaardigen worden door hen talrijke maar jammer genoeg meestal theoretische en gevoelsargumenten aangevoerd. De meeste andere verloskundigen doen nog steeds veel foetotomieën wegens de goede resultaten voor het moederdier. Deze verloskundigen hebben heel weinig aandacht geschonken aan de keizersnede en dit zowel in grote verloskundige klinieken als in de praktijk. Wij vinden het belangrijk, zowel voor het onderwijs als voor de praktijk, om te weten of de keizersnede bij het rund werkelijk van belang is of niet. Daarbij helpt geen theoretische discussie. Enkel een objectieve vergelijking van beide methodes en van de resultaten kan een juist antwoord geven. Feit blijft dat de economische belangen van de eigenaar primeren en alle andere elementen bijzaak zijn".[13]

Vandeplassche had reeds tussen 1949 en 1953 de resultaten van de foetotomie en de keizersnede vergeleken en geanalyseerd. Zijn eindconclusie in 1953 was, dat "de foetotomie nog onbetwist de ereplaats innam bij een problematische partus bij het rund".[14] Tussen 1953 en 1955 deed Vandeplassche meer onderzoek.[15] Zijn resultaten vindt u in onderstaande tabel:

Tabel 1: De resultaten die verkregen werden met een foetotomie en met een keizersnede bij het rund

Het moederdier:	Keizersnede	Foetotomie
De mortaliteit bij 207 koeien		
met een te groot levend kalf	2,4%	6%
Melkprestatie goed	60%	70%
Retentio secundinarum	38%	13%
Puerperale metritis	50%	18%
Vruchtbaarheid goed	64%	82%
Het kalf:		
Mortaliteit		
Begin tot einde van de operatie	4%	100%
Binnen de 7 dagen na de operatie	26%	
Onmogelijk op te lossen:		
Problematische partus	1%	2-5%

Zijn eindconclusie was dat de resultaten van de keizersnede vergelijkbaar zijn met die van de foetotomie, maar men voelt nog steeds de twijfel over het antwoord op de vraag of een keizersnede werkelijk wel de beste optie is bij een problematische partus bij het rund. Zo schreef Vandeplassche: "In de literatuur wordt nog door vele auteurs verklaard, dat het hoofddoel bij een keizersnede bij het rund een levend kalf moet zijn. Dat kan in uitzonderlijke gevallen zo zijn. Het is echter meestal zo dat bij de beslissing over te gaan tot een keizersnede een eventueel economische reden aan de basis ligt: het moederdier redden. Bij melkkoeien is immers de waarde van het kalf gemiddeld slechts 10% van die van het moederdier. Daarbij komt nog dat in de praktijk (waarschijnlijk als er ter plaatse geopereerd wordt) ongeveer 30% van de kalveren, die op het moment dat er besloten werd over te gaan tot een keizersnede nog leefden, tijdens de operatie of binnen de 7 dagen na de operatie sterven. Vooral de eerste uren na de keizersnede zijn voor het kalf gevaarlijk. Als een dier met een problematische partus naar een kliniek gebracht wordt, dan sterven veel kalveren onderweg en blijft nog slechts 50% van de kalveren in leven".[16]

De tijd gaat verder en de ervaring met de keizersnede groeit. De resultaten verbeteren. Het sterftecijfer bij de moederdieren vermindert tot 2% en dat bij de kalveren tot 12%. Ook de complicaties tijdens en na de partus nemen af. Bovendien blijkt dat de vruchtbaarheid na een keizersnede minder slecht is dan oorspronkelijk gedacht. In 1959 schreef Vandeplassche (nog heel voorzichtig): "De keizersnede bij het rund is technisch volledig ontwikkeld zodat de resultaten bij een keizersnede minstens even goed zijn als die bij een foetotomie. Derhalve moet de dierenarts bij elk geval apart op grond van economische redenen voor de eigenaar beslissen welke verloskundige methode hij zal toepassen".[17]

Hier wordt voor de eerste keer de eigenaar genoemd. Bij de snelle opmars van de keizersnede speelde niet zo zeer de dierenarts, maar de eigenaar de hoofdrol: de kalveren leefden meestal en waren waardevol. De boeren gaven de voorkeur aan de keizersnede. Volgens hen moest bij een levend kalf absoluut een keizersnede toegepast worden en geen foetotomie. Maar ook de mening van de dierenartsen evolueerde steeds meer ten gunste van de keizersnede. Een keizersnede bij dode en emfysemateuze kalveren werd niet langer als een kunstfout beschouwd. In 1963 schreef Vandeplassche verrassend: "In de meeste leerboeken en publicaties over verloskundige hulp bij het rund wordt het aanwezig zijn van een emfysemateus kalf als een contra-indicatie voor een keizersnede beschouwd. Dergelijke dieren moeten met een foetotomie verlost worden of – indien dit mogelijk is- een noodslachting ondergaan. De methodes en mogelijkheden van de verloskundige hulp hebben zich in de loop van tijd steeds verder ontwikkeld en daardoor zijn ook de indicaties en contra-indicaties voor het verrichten van een keizersnede gewijzigd. Het niet accepteren van een keizersnede bij een emfysemateus kalf was meestal het gevolg van een a priori overtuging die niet steunt op onderzoeksgegevens. Gevoelens, meningen en theoretische overwegingen zijn hierbij onbetrouwbare raadgevers.

De met een keizersnede bereikte resultaten moeten met de resultaten van noodslachtingen en embryotomie vergeleken worden. Onze resultaten tonen aan dat het doen van een keizersnede bij een problematische partus met een emfysemateus kalf niet langer gecontra-indiceerd is".[18]

Daarmee was bij het rund de beslissing gevallen. De keizersnede had zich genoeg bewezen en Vandeplassche besluit in 1968 dan ook heel overtuigend: "De keizersnede heeft grote voordelen bij de verloskunde bij het rund. De economische resultaten die met deze methode worden verkregen, zijn onverwacht heel goed".[19] Maar zoals elke methode heeft ook de keizersnede een potentieel nadeel, want in hetzelfde jaar nog schrijft Vandplassche: "De keizersnede kan ook de oorzaak zijn van een problematische partus als niet tegelijkertijd d.m.v. aangepaste kweekmethodes preventief tegen dystocie wordt ingegrepen".[20] Het typische voorbeeld a contrario van deze ontwikkeling heeft juist in België plaatsgegrepen: de selectie gericht op de productie van dikbilkalveren van het Belgisch witblauwe rundveeras (BWB).

Ook bij merries met dystocie heeft Vandeplassche vergelijkende studies verricht. De indicaties voor een keizersnede bij het paard zijn echter zeer beperkt: een dwarsligging, torsio uteri en een te grote levende vrucht. De indicatie 'te grote levende vrucht' komt in tegenstelling tot bij het rund slechts zelden voor bij het paard. Bovendien sterven de meeste veulens snel als de geboorte iets te lang duurt. Ook een dwarsligging en torsio uteri ad partum zijn uitzonderingen. Bij de merrie is een keizersnede omslachtig en is er veel hulp nodig. De kosten zijn dan ook hoog. Tevens wordt het veulen meestal dood geboren of wordt bij het

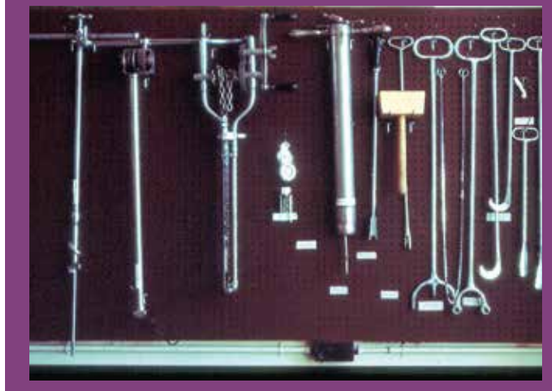

Afb. 2. Het instrumentarium dat gebruikt werd om de vrucht in utero te verkleinen: boren, spatels en mesjes (eind negentiende eeuw- Museumcollectie Faculteit Diergeneeskunde, Universiteit Gent)

veulen een misvorming vastgesteld.[21] De conclusie is dat bij het paard in de meeste gevallen de voorkeur moet worden gegeven aan een foetotomie. In 1977 schreef Vandeplassche: "…bij de merrie blijft de foetotomie een heel belangrijke verloskundige methode. Door ons worden ongeveer 15 foetotomieën uitgevoerd tegenover 1 keizersnede. Het betreft in de meeste gevallen een partiële foetotomie".[22]

Afb. 3. Prof. M. Vandeplassche (1914-2001). Hij heeft bijzonder veel onderzoek verricht naar de foetotomie en de sectio caesarea bij runderen en paarden.

Conclusie

Reeds in de oudheid werden verlosmethoden als verhoogde trekkracht en repositie gebruikt. De subcutane foetotomie kwam pas in de negentiende eeuw in zwang. Ze werd rond 1920 vervangen door de pertucane foetotomie. Bij het rund is de foetotomie vrijwel geheel verdrongen door de keizersnede. Bij het paard wordt de voorkeur nog steeds gegeven aan de percutane foetotomie aangezien een veulen snel sterft en het risico op complicaties tijdens en na een keizersnede groter is dan bij het rund. Jammer genoeg is ook gebleken dat de het gemak waarmee een keizersnede kan worden uitgevoerd, aanleiding heeft gegeven tot een sterke stijging van de dystociefrequentie zoals het geval is met het BWB rundveeras.

Noten

1 E. Grunert en J. Schäffer,'Überblick über die Geschichte der Tiergeburtshilfe', in: E. Grunert en K. Arbeiter (eds.), *Tiergeburtshilfe* (Berlin - Hamburg 19934) 21-26, aldaar 21.
2 *Ibidem*, 22.
3 M. Thiery en N. Goossens, 'Embryotomy. A historical review', *Verhandelingen – Koninklijke Academie voor Geneeskunde van België* 55 (1993) 89-121.
4 Grunert en Schäffer, 'Überblick' (n. 1) 23.
5 *Ibidem*.
6 L. Devriese, 'Subcutane foetotomie', *Vlaams Diergeneeskundig Tijdschrift* 75 (2006) 318-323.
7 G.C. van der Weijden en A. Rozendal, 'Historische aspecten van de verloskunde bij het rund', *Argos* 13 (1995) 81-86.
8 J.A. Sewell. *Cesarean Section – a brief history.* A brochure to accompany an exhibition on the history of cesarean section at the National Library of Medicine, Bethesda, 30 April – 31 August 1993.
9 *Ibidem*; D. Todman, 'Review: A history of caesarean section: From ancient world to the modern era', *Australian and New Zealand Journal of Obstetrics and Gynaecology* 47 (2007) 357-361; J.P. Boley, 'The history of Caesarean section', *Canadian Medical Association Journal* 145 (1991) 319-322.
10 Van der Weijden en Rozendal (n. 7) 81.
11 M. Vandeplassche, 'Die geburtshilflichen Resultate des Kaiserschnittes beim Rind', *Monatshefte für Veterinärmedizin* 22 (1955) 573-575; *Idem*, 'Evoluties in de verloskunde bij grote huisdieren', *Vlaams Diergeneeskundig Tijdschrift* 33 (1964) 114-120.
12 A. de Kruif, 'Fetotomie oder Kaiserschnitt?' in: J. Schäffer (ed.), *Proceedings 14. Jahrestagung Geschichte der Gynäkologie und Andrologie der Haustiere*, Hannover, November 2-3, 2007 (Giessen 2008) 93-99.
13 Vandeplassche, 'Die geburtshilflichen Resultate' (n. 11).
14 M. Vandeplassche e.a., 'Is Foetotomie bij Dystokie van Runderen nog Actueel?', *Vlaams Diergeneeskundig Tijdschrift* 22 (1953) 189-201.
15 M. Vandeplassche, 'Zu den wichtigsten Komplikationen des Kaiserschnittes bei Rindern', *Monatshefte für Veterinärmedizin* 11 (1956) 25-29.
16 Vandeplassche, 'Die geburtshilfliche Resultate', (n. 11).
17 M. Debackere, M. Vandeplassche en F. Paradis 'Vergelijkende studie over de resultaten bekomen na sectio caesarea en na foetotomie bij het rund', *Vlaams Diergeneeskundig Tijdschrift*, 22 (1959) 1-34.
18 M. Vandeplassche e.a., 'Kaiserschnitt bei emphysematösen Früchten', *Die blauen Hefte für den Tierärzt* 25 (1963) 3-4.
19 M. Vandeplassche e.a., 'Wird beim Rind die Trächtigkeit durch eine vorausgegangene Schnittenbindung beeinträchtigt', *Zuchthygiene* 3 (1968) 62-69.
20 M. Vandeplassche e.a., 'Indicaties en contra-indicaties voor sectio caesarea bij het rund', *Vlaams Diergeneeskundig Tijdschrift* 36 (1968) 595-604.
21 M. Vandeplassche, F. Paredis en R. Bouters, ' Technik, Resultate und Indikation des Kaiserschnittes beim Pferd im Vergleich zur Fetotomie', *Wiener Tierärztliche Monatsschrift* 40 (1962) 48-61.
22 M. Vandeplassche, 'Caesarean section in horses', *Annals of Veterinary Research* 14 (1977) 73-78.

Dept. of History of the University of Veterinary Medicine, Hanover
History Section of the German Veterinary Medical Society

16th Annual Conference

From the campaign against rinderpest to consumer protection:
The Development of the Public Veterinary Service

11-12 November 2011
Estrel Convention Center Berlin

Within the framework of the 57th Annual Congress of the German Society for Small Animal Medicine

Organization and administration: Johann Schäffer
1761 World Veterinary Year 2011

Conference Languages: German and English
Registration, Payment and Accomodation (Reservation): CSM, Congress & Seminar Management,
Industriestraße 35, 82194 Gröbenzell, Tel. ++49-(0)8142-570183, Fax ++49-(0)8142-54735,
E-Mail info@csm-congress.de, www.csm-congress.de

Wereldcongres veterinaire geschiedenis in Utrecht

Van 22 t/m 25 augustus 2012 zal het 40e Wereldcongres voor veterinaire geschiedenis onder auspiciën van de World Association for the History of Veterinary Medicine in Utrecht worden gehouden. De organisatie van het congres is in handen van het Veterinair Historisch Genootschap. De hoofdthema's zijn: de geschiedenis van nationale veterinaire verenigingen en de geschiedenis van de World Veterinary Association (WVA). Dit thema is gekozen in het kader van het 150-jarig bestaan van de KNMvD in 2012 en hetzelfde jubileum van de WVA in 2013. Het congres wordt gehouden in Hotel Mitland (Utrecht) en is toegankelijk voor iedereen die geïnteresseerd is in de geschiedenis van de diergeneeskunde.

WAHVM
CONGRESS 2012
UTRECHT - THE NETHERLANDS

Voorlopig programma 40e WAHVM Congres:

Woensdag 22 augustus: Inschrijving vanaf 16.00u
's avonds welkomstreceptie aangeboden door de gemeente Utrecht.

Donderdag 23 augustus: congresdag
's middags korte VHG najaarsvergadering
's avonds feestelijk diner met live muziek Spoorwegmuseum te Utrecht.

Vrijdag 24 augustus: congresdag
's avonds congresdiner in het Academiegebouw te Utrecht

Zaterdag 25 augustus: 's ochtends congres
's middags Post-Congress tour

Tijdens het congres zal een partnerprogramma worden aangeboden (naar Amsterdam en in Utrecht). Voor informatie en inschrijving (na half oktober 2011): www.veterinaryhistory.nl

BERT VAN DER WEIJDEN[a]

Martinus Gerardus de Bruin (1858-1908), zijn verdiensten voor de diergeneeskunde, in het bijzonder de verloskunde[b]

Op 5 maart 2010 vond op feestelijke wijze de opening van de nieuwe kliniek van het Departement Gezondheidszorg Landbouwhuisdieren plaats. Het nieuwe pand is vernoemd naar dierenarts Martinus Gerardus de Bruin (1858-1908). Op deze wijze werd ruim 150 jaar na zijn geboorte en 100 jaar na zijn overlijden een verdienstelijk docent/obstetricus geëerd. Het was een grote eer dat twee kleinzonen van De Bruin de openingshandeling konden verrichten (afb. 1). Wie was Martinus Gerardus de Bruin en wat waren zijn bijzondere verdiensten voor de diergeneeskunde?

Abstract

Martinus Gerardus de Bruin (1858-1908), his merits for veterinary medicine, obstetrics in particular

March 5, 2010 marked the official inauguration of the new facilities of the Department of Farm Animal Health of Utrecht University. The board of the university decided to name the new building after the veterinarian Martinus Gerardus de Bruin (1858-1908), who was appointed as a teacher at the State Veterinary School in 1893. What were his merits? He proved to be an excellent clinical teacher and researcher, helpful and friendly. Although he had to cover several disciplines, his main focus was on obstetrics. He strived to erect a bovine clinic and succeeded in 1907. In his short career as a teacher he published over 70 scientific articles and 3 books and was an internationally recognized clinician. Unfortunately, he died at the age of 49 years due to infection after a small injury on his wrist during a minor equine dental intervention.

Martinus Gerardus de Bruin (afb.2) werd geboren op 23 december 1858 te Utrecht, Lange Elisabethstraat 39, als zoon van G. de Bruin en M. van den Berkhof.[1] In zijn jeugd bleek hij goed te kunnen leren en hij slaagde met fraaie cijfers in 1875 aan 's Rijks Hoogere Burgerschool in Utrecht.[2] Op 7 september ving zijn studie aan 's Rijks Veeartsenijschool in Utrecht aan, alwaar hij op 8 juli 1879 (dus op 20-jarige leeftijd) zijn diploma van veearts behaalde. Vanaf 1879 was hij praktiserend veearts en Gemeenteveearts te Zaltbommel, tevens belast met de keuring van 'vleesch, spek en visch'. Op 19 juli 1881 werd hij benoemd tot plaatsvervangend districtsveearts. Door zijn praktijk in de Bommelerwaard kwam hij in contact met de familie Slegh. Thuis bij deze familie ontmoette hij zijn toekomstige echtgenote Arike Slegh. Op 11 mei 1882 vond hun huwelijk plaats te Bruchem.[3] Uit hun huwelijk worden vier kinderen geboren.

Martinus de Bruin was een zeer hardwerkende man die al spoedig een grote praktijk had opgebouwd. In de avonduren hield hij er ook nog de apotheek op na. Dit alles in een tijd zonder motorrijtuigen en zelfs geen rijwielen. Alles moest per rijtuig worden afgelegd. Hij bezat hiervoor enkele paarden en had een koetsier 'Hannes' in dienst. Deze man bezat veel humor en in de familie De Bruin zijn over hem dan ook veel anekdotes in omloop geweest. In ieder geval paste hij goed bij De Bruin. Een beschrijving in het familiearchief, zoals opgetekend door Martinus' zoon Gerrit, vermeldt ook het volgende incident: "Op een avond moest Pa nog met het rijtuig naar een boer aan de Waaldijk. Het was donker en mistig en de dijk maar smal, en zo gebeurde het dat bij een bocht Hannes de weg miste en met paard en brik van de hoge dijk stortte. Pa was op het laatste ogenblik achter uit de brik gesprongen en Hannes had het geluk boven op de buik van het paard te vallen en kwam er met een gebroken been en wat schrammen af; het gerij was aan diggelen en het paard dood". De volgende dag stond er echter als geschenk een mooi paard in de stal. Een teken dat De Bruin zeer geliefd was.[4] Ondanks de drukke praktijkwerkzaamheden lukte het De Bruin om gedurende deze jaren acht artikelen publiceren waarvan zeven in het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde en Veeteelt. Bovendien was hij in de periode 1887-1899 ondervoorzitter en voorzitter van de Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland.[5] Al deze activiteiten bleven in Utrecht niet onopgemerkt.

[a] Prof.dr. Bert C. van der Weijden, Tuurdijk 15, 3997MS, 't Goy.
[b] Bewerking van een voordracht gehouden tijdens de voorjaarsbijeenkomst van het Veterinair Historisch Genootschap op 18 mei 2011.

De benoeming tot leraar aan 's Rijks Veeartsenijschool

Met ingang van 1 september 1893 werd De Bruin benoemd tot leraar aan 's Rijks Veeartsenijschool als opvolger van de leraar F.Th. Weitzel die met ingang van 1 september 1893 op zijn verzoek eervol was ontslagen. Sinds de oprichting van 's Rijks Veeartsenijschool in 1821 was De Bruin na Numan, Rijnders, Wit, Hengeveld en Weitzel de zesde leraar verantwoordelijk voor de verloskunde.[6] Evenals zijn voorganger kreeg hij de verantwoording voor de verloskunde, consultatieve kliniek (deze andere naam voor polikliniek werd voor het eerst in 1889 gebruikt), de buitenpraktijk, gerechtelijke veeartsenijkunde, veeteelt en vleeskeuring.[7] Tijdens Weitzel's aanstelling kwamen de klinieken bepaald niet tot bloei. In tegendeel. Met name J.J. Wester is zeer kritisch over Weitzel's prestaties. De leiding van de consultatieve kliniek was bij Weitzel niet in goede handen.[8] Daar kwam nog bij dat de toenmalige directeur van 's Rijks Veeartsenijschool A.H.W. Wirtz (een ware autocraat) alles behalve klant- en studentvriendelijk was, zeker ook waar dit de verloskundige zorg betrof. De studenten konden bijvoorbeeld wel een normale verlossing in de stallen van de school bijwonen en kregen hiertoe vrij van les, maar Wirtz was hiertoe niet bereid als het een abnormale verlossing buiten de school betrof.[9] Ook het wetenschappelijk onderzoek werd door Wirtz niet gestimuleerd. Het doen van wetenschappelijk onderzoek ging volgens hem ten koste van het onderwijs.[10] De invloed van Wirtz werd echter vanaf 1898 drastisch minder. In dat jaar werd aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken de Afdeling Landbouw opgericht met als eerste directeur-generaal C.J. Sickesz die in 1901 werd opgevolgd door H.J. Lovink. Onder deze directie kwam 's Rijks Veeartsenijschool te ressorteren. Vooral onder Lovink, die nauw bij de school betrokken was, had Wirtz niet veel invloed meer. In meerdere opzichten betekende dat een duidelijke verbetering![11]

De verandering

Met de aanstelling van De Bruin kwam er duidelijk een positieve verandering in de ontwikkeling van de consultatieve- en buitenklinieken. In het cursusjaar 1891/1892 was het totale aantal in alle klinieken behandelde dieren 2.267. In 1895/1896 was dit aantal al gestegen tot 3.220. In dezelfde periode vermeerderde het aantal visites in de ambulatoire kliniek van 231 tot 371. Vooralsnog was het aantal verloskundepatiënten een punt van zorg. Daarom werden in 1899/1900 vier drachtige vaarzen aangekocht en vanaf 1902/1903 werd geprobeerd met kosteloze opname en vergoeding van 75% van de waarde bij sterven of ziek worden na de partus, de aanvoer te stimuleren. Een grotere toename in het patiëntenaanbod vond volgens Wester echter vooral na 1907 plaats.[12] De Bruin bewees al spoedig een uitstekend clinicus en docent te zijn. Bovendien was hij een beminnelijk persoon, hulpvaardig en een harde werker. Niet verbazingwekkend dat de studenten zijn kwaliteiten zeer waardeerden, zoals o.a. blijkt uit de onderwijsevaluaties in de Veterinaire Almanak en de Veterinaire Studenten Almanak (1895- 1908).[13] Ofschoon De Bruin verantwoordelijk was voor meer vakgebieden, voelde hij zich toch vooral obstetricus. Praktische verloskundeoefeningen waaronder de foetotomie (destijds nog embryotomie genoemd) werden o.a. uitgevoerd in het fantoom. Ook beschreef De Bruin onder andere het uitvoeren van de laparotomie (bijv. voor de repositie van de Torsio uteri) en keizersneden bij enige diersoorten.[14]

Inmiddels hadden zijn kwaliteiten internationale aandacht getrokken. Om die reden werd hij door Bayer en Fröhner uitgenodigd voor het *Handbuch der Thierärztlichen Chirurgie und Geburtshilfe* het deel over obstetrie bij het rund te schrijven (*Die geburtshilfe beim Rind*). De eerste druk van dit boek verscheen in 1897, waarna in 1902 en 1910 een tweede en derde druk zouden volgen.[15] Een indrukwekkend boek dat al spoedig in het Engels zou worden vertaald (*Bovine Obstetrics*) en in 1901 te New York werd uitgegeven.[16] Interessant zijn naast de hiervoor genoemde

Afb. 1. De beide kleinzonen van Martinus G. de Bruin verrichten de officiële opening van het nieuwe Departement Gezondheidszorg Landbouwhuisdieren.

Afb.2. Karakteristiek portret van Martinus Gerardus de Bruin in Veterinaire Almanak 12 (1899) achter titelpagina.

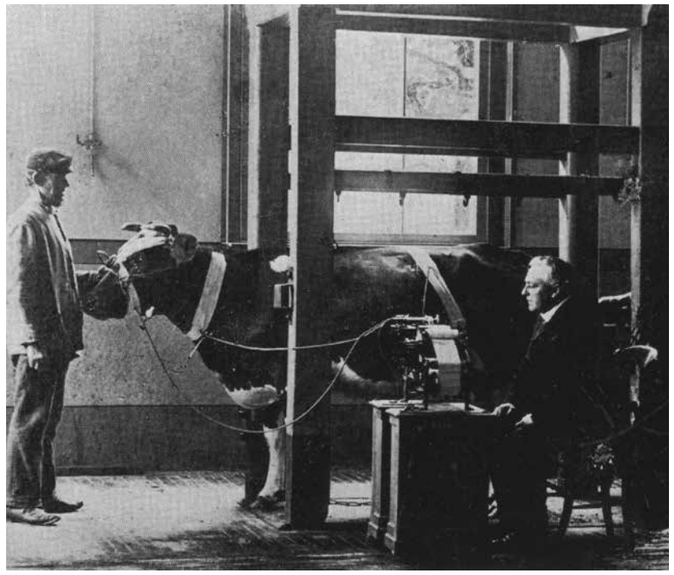

Afb. 3. De Bruin registreert herkauwbewegingen bij het rund. Uit: M.G. de Bruin, 'Bijdrage tot de physiologie van het herkauwen', Tijdschrift voor Veeartsenijkunde 34 (1907) 570.
Afb. 4. De Bruin's graf met de piramidezuil. De nog steeds duidelijke tekst op de zuil luidt: "Gewijd aan M.G. de Bruin – in leven leraar aan 's Rijks Veeartsenijschool – door collega's, leerlingen en vrienden".

klinische handelingen onder andere ook de hoofdstukken over aandoeningen van het kalf na de geboorte.[17] Het z.g. auteursexemplaar van de eerste druk met veel persoonlijke aantekeningen en fraaie tekeningen van De Bruin voor de volgende druk is in het bezit van de afdeling Diergeneeskunde van Het Utrechts Universiteitsmuseum. Dit exemplaar bevat een tekening van De Bruin's hand van de catguthechting van de baarmoeder volgens Lembert. In de paragraaf 'indicaties voor de keizersnede' meldde hij: "Bei der absolut zu grossen Frucht und einem normalen Geburtswege ist man nicht berechtigt, diese Operation Vorzunehmen". Dit illustreert dat de resultaten van de operatie nog te slecht waren voor deze indicatie. Hoewel aan de operatie bij het staande dier de voorkeur werd gegeven met een snede in de rechter onderflank, was dit meestal niet mogelijk.[18] Met het schrijven van dit boek was zijn internationale reputatie gevestigd. Daarom is het niet verbazingwekkend dat Bayer en Fröhner De Bruin uitnodigden ook het deel over de kleine huisdieren (Geburtshilfe bei den kleineren Haustieren) van het Handbuch der Thierärztlichen Chirurgie und Geburtshilfe te schrijven. Dit boek werd uitgegeven in 1913 en het manuscript werd kort voor De Bruin's overlijden voltooid.[19]

In december 1906 overleed de leraar Thomassen. Dit leidde tot grote veranderingen in de verdeling van het klinisch onderwijs. De Bruin zag nu mogelijkheden een nieuwe richting in te slaan. Op 1 februari 1907 gaf hij de veeteelt en de vleeskeuring aan de zojuist benoemde Wester over, maakte zich los van de consultatieve kliniek en kreeg nu ook de verantwoording voor de bijzondere ziektekunde en geneesleer, de propedeutische kliniek en de stationaire (interne) kliniek. Maar hij behield ook de verloskunde, de buitenpraktijk en de gerechtelijke veeartsenijkunde. Offringa benadrukte in zijn boek dat de stationaire kliniek destijds een paardenkliniek was die bovendien voor 80% bestond uit chirurgische patiënten. Schimmel en De Bruin verdeelden de stationaire patiënten zodanig dat de chirurgische aandoeningen van het paard geheel voor rekening van Schimmel kwamen en De Bruin eindelijk zijn grote wens, een runderkliniek kreeg. De stationaire hondenkliniek ressorteerde vervolgens onder Wester, die bovendien volgens hemzelf een allegaartje aan vakken te doceren kreeg. Wester voelde zich voor het doceren van de theoretische vleeskeuring niet competent. De leraar Markus verklaarde zich bereid de verantwoording voor dit vak te aanvaarden. Rundergeneeskunde speelde in de praktijk een belangrijke rol maar was bij de opleiding tot dan toe zeer onderbelicht. Onder De Bruin's energieke leiding ontwikkelde de runderkliniek zich krachtig en vormde spoedig een essentieel onderdeel van het klinisch onderwijs.[20] Ondanks zijn drukke werkzaamheden lukte het De Bruin ook nog voor veeartsen z.g. 'vacantiecursussen' organiseren.

Zijn wetenschappelijk werk

Ondanks zijn korte loopbaan publiceerde De Bruin meer dan 70 manuscripten waarvan 26 in buitenlandse tijdschriften. Hij interesseerde zich zeer voor het klinisch onderzoek. Een van zijn publicaties handelde over de registratie van uteruscontracties rond het kalven. In feite markeerde dit het begin van vele latere studies en proefschriften rond de uterusactiviteit en de foetale activiteit bij 'de discipline Verloskunde'. De resultaten van De Bruin waren opvallend goed. Hij gebruikte een met water gevulde caoutchouc ballon, die zodra er enige ontsluiting was, werd ingebracht tussen het Chorion en de uteruswand. Op die manier kon hij langdurige registraties maken.[21] Afbeelding 3 toont De Bruin tijdens een registratiesessie van herkauwbewegingen waarbij hij een vergelijkbaar registratietoestel gebruikt.[22] Andere interessante publicaties handelen bijvoorbeeld over de laparotomie bij de koe en de hond en de keizersnede bij het varken.[23] Al met al publiceerde hij over diverse klinische onderwerpen bij meerdere species. Vermeldenswaard is ook zijn begeleiding van dissertaties. Tot 1901 werd het zeer moeilijk geacht voor Nederlandse veeartsen om een buitenlandse doctorstitel te verwerven. De Bruin was zeer onder de indruk toen in 1901 uit het fysiologisch laboratorium van Hamburger drie dissertaties verschenen. Dit stimuleerde De Bruin ook op dit terrein initiatief te vertonen met als resultaat dat tussen 1903 en 1906 vier dissertaties onder zijn leiding verschenen. Van de acht dissertaties die aan de veeartsenijschool tot dan toe waren bewerkt waren er vier onder zijn toezicht tot stand gekomen![24]

Overige activiteiten

Door zijn grote kennis, ervaring en inzet werd hij gevraagd voor diverse andere functies. Genoemd is al zijn vicevoorzitterschap van de Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde van 17 september 1887 tot 24 september 1892. Voorts was hij hiervan voorzitter van 1 januari 1894 tot 1 januari 1899. Vanaf 1898 was hij referent van de Nederlandse literatuur voor de *Jahresberichte der Veterinärmedizin* van Ellenberger- Schütz. Vanaf 1900 was hij mederedacteur van de *Berliner tierärztliche Wochenschrift* en vanaf 24 september 1904 was hij mederedacteur van het *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde*. [25] Daarnaast bekleedde hij nog diverse andere functies. Overbodig te zeggen dat De Bruin een zeer druk bezet persoon was. Mogelijk had hij zelfs teveel 'hooi op zijn vork' genomen. Keerzijde van de medaille was wel dat hij heel weinig tijd had voor zijn gezin. Hoewel hij zielsveel van zijn vrouw en kinderen hield werd de opvoeding van de kinderen grotendeels aan zijn vrouw Arike overgelaten. Zijn zoon Gerrit beschrijft dat hij als ongeveer 10-jarige wel eens op zondagmorgen mee mocht naar de veeartsenijschool als zijn vader de patiëntenronde moest doen. Gerrit moest dan in de stallen strak langs de muur lopen. Een enkele keer mocht hij in de schoolvakantie mee in de buitenpraktijk. Hij moest dan bij de koetsier zitten en vader zat met de studenten in de brik. Als zij bij een boer waren ging vader met de studenten de weide in of naar de stal en Gerrit werd in de brik geplaatst en mocht er niet uitkomen.[26]

Hij stierf op jonge leeftijd

Martinus de Bruin had een ijzersterk gestel. Toch sloeg het noodlot toe nadat hij op vrijdag 14 februari 1908 een kleine verwonding had opgelopen aan zijn pols tijdens een kleine tandoperatie bij een paard. Nog dezelfde avond werd hij onwel, maar op maandag 17 februari hield hij wederom kliniek. De volgende dag was hij echter toch weer te ziek om te werken. Op 7 maart overleed hij, 49 jaar oud (Buijs Ballotstraat 15). Woensdag 11 maart had de begrafenis onder zeer grote belangstelling plaats op de Nieuwe Begraafplaats ('Kovelswade') te Utrecht aan de Koningsweg. Voor het eerst werd de bekende koepelzaal in gebruik genomen. Zijn grote verdiensten werden daar herdacht door meerdere sprekers waaronder namens de regering directeur-generaal Lovink, die hem bij leven steeds zo hoogachtte. In oktober dat jaar is door dankbare leerlingen en collega's op zijn graf een opvallende piramidevormige zuil geplaatst (afb. 4). Een medaillonportret in marmer vervaardigd door Pier Pander werd op 13 januari 1910 door M.J. Hengeveld als voorzitter van het De Bruin-comité aangeboden aan de directeur van 's Rijks Veeartsenijschool (W.C. Schimmel), die het voor de Staat in ontvangst nam. Een dergelijk portret heeft vele jaren in de ontvangsthal van de verloskundekliniek (Yalelaan 7) gehangen.[27] Een ander blijk van waardering is dat in Utrecht een laan naar M.G. de Bruin is genoemd.

Concluderend kunnen we stellen dat met de benoeming van Martinus Gerardus de Bruin in 1893 een grote stap voorwaarts is gezet voor de discipline verloskunde en relatief kort voor zijn dood ook voor de rundergeneeskunde in Nederland. Door hem ontwikkelde met name de verloskunde zich tot een internationaal niveau. Helaas is hij veel te vroeg 'in het harnas' gestorven. Het is mijns inziens volkomen terecht dat ongeveer 100 jaar na zijn dood en 150 jaar na zijn geboorte door het College van Bestuur van de Universiteit Utrecht het besluit is genomen het nieuwe gebouw van het Departement Gezondheidszorg Landbouwhuisdieren met zijn naam te verbinden.

Noten

1 J.D. van der Plaats, 'In memoriam M.G. de Bruin', *Veterinaire Studenten-Almanak* 23 (1909) 55-68, aldaar 60.
2 G. de Bruin, *Uit zijn levensbeschrijving, over zijn vader Martinus G. de Bruin*', privé archief familie De Bruin, 20.
3 Van der Plaats 'In memoriam' (n.1) 55-56; De Bruin, *Uit zijn levensbeschrijving* (n.2) 16-22.
4 De Bruin, 'Uit zijn levensbeschrijving' (n.2) 22.
5 Van der Plaats, 'In memoriam' (n.1) 61.
6 C. Offringa, *Van Gildestein naar Uithof. 150 jaar diergeneeskundig onderwijs in Utrecht*, deel 1 (Utrecht 1971) 57, 91-102, 208-211.
7 Van der Plaats, 'In memoriam' (n.1) 56; Offringa, *Van Gildestein naar Uithof* (n.6) 210-211.
8 J. J. Wester, *Geschiedenis der Veeartsenijkunde* (Utrecht 1939) 230-231.
9 Offringa, *Van Gildestein naar Uithof* (n.6) 209.
10 Wester, *Geschiedenis der Veeartsenijkunde* (n.8) 223.
11 Ibidem, 215; Offringa, *Van Gildestein naar Uithof* (n.6) 245-254.
12 Wester, *Geschiedenis der Veeartsenijkunde* (n.8) 231.
13 Zie o.a. *Veterinaire Almanak* 11 (1897) 69-70 en *Veterinaire Almanak* 12 (1898) 64-66.
14 M.G. de Bruin, *Die Geburtshilfe beim Rind*. Band VII, I Teil van J. Bayer en E. Fröhner (eds.), *Handbuch der thierärztlichen Chirurgie und Geburtshilfe* (Wien und Leipzig 1897); M.G. de Bruin, 'Laparotomie als Explorativoperation bei Krankheiten der weiblichen Geschlechtsorgane', *Berliner tierärztliche Wochenschrift* 16 (1900) 33-34; M.G. de Bruin, 'Der Kaiserschnitt beim Schwein', *Berliner tierärztliche Wochenschrift* 23 (1907) 1-6.
15 De Bruin, *Die Geburtshilfe beim Rind* (n.14).
16 M.G. de Bruin, *Bovine Obstetrics*. Translated by W.E.A. Wyman (New York 1901).
17 De Bruin, *Die Geburtshilfe beim Rind* (n.14) 369-376.
18 *Ibidem*, 219.
19 M.G. de Bruin, *Geburtshilfe bei den kleineren Haustieren*. Band VII, III Teil van J. Bayer en E. Fröhner (eds.), *Handbuch der Thierärztlichen Chirurgie und Geburtshilfe* (Wien und Leipzig 1913).
20 Offringa, *Van Gildestein naar Uithof* (n.6) 244, 261; Wester, *Geschiedenis der Veeartsenijkunde* (n.8) 243; Van der Plaats, 'In memoriam' (n.1) 57; H. Markus, 'In memoriam Martinus Gerardus de Bruin', *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde* 35 (1908) 312, 510-519.
21 M.G. de Bruin, 'Untersuchungen über die Contractionen des Uterus und die Wirkung der Bauchpresse während der Geburt', *Berliner tierärztliche Wochenschrift* 19 (1903) 125-129.
22 M.G. de Bruin, 'Bijdrage tot de physiologie van het herkauwen', *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde* 34 (1907) 570-579.
23 De Bruin, 'Laparotomie als Explorativoperation bei Krankheiten' (n.14); De Bruin, 'Der Kaiserschnitt beim Schwein' (n.14).
24 Van der Plaats, 'In memoriam M.G. de Bruin' (n.1) 59.
25 *Ibidem*, 61; Markus, 'In memoriam' (n.20) 511.
26 De Bruin, *Uit zijn levensbeschrijving* (n.2) 26.
27 *Ibidem*, 28; Van der Plaats 'In memoriam' (n.1) 59.

CARL KÖNIG[a]

Dierenartsen en veeverloskundigen, collegae of concurrenten?[b]

Op de bijeenkomst van het Veterinair Historisch Genootschap op 18 mei 2011 was de kwestie van de veeverloskundigen één van de onderwerpen in het kader van de geschiedenis van de veeverloskunde. Ook is er aan dit onderwerp in *De Afdeling Gelderland van de Maatschappij voor Diergeneeskunde*[1] aandacht besteed; niet alleen de situatie in Gelderland kwam daarbij aan de orde, maar ook die in Nederland als geheel. In dit artikel en in een ingezonden brief van een bekende veeverloskundige is er gelegenheid om de standpunten van zowel dierenartsen als veeverloskundigen nader te belichten, maar ook de meningen in de samenleving aan de orde te laten komen.

Abstract

Veterinarians and lay obstetricians, colleagues or competitors?

The first Dutch Veterinary School was founded in 1821. Professional practice was not protected by law until 1874, but whoever could prove that he had been working as an - albeit uneducated - veterinarian was permitted to continue practicing veterinary medicine for the rest of his life. These were the so-called 'empiricists'. There were no restrictions for veterinary obstetrics and castrations. In 1954 a new law changed the situation. No empiricists were still living and the law made it necessary to obtain the approval of a State Committee in order to practice obstetrics and castration as a profession, by so-called 'veeverloskundigen' and 'castreurs'. They had to give evidence of their knowledge and practical skills in these fields.
Around 1962 calves increased in value and it became very profitable to raise them for veal on cheap artificial milk. Cesarean section thus became a valuable practice, but by law it was restricted to veterinarians. However, a considerable number of animal obstetricians quickly learned the technique. They were supported not only by farmers' organizations but also by the press, the general public, members of Parliament, and the Ministry of Agriculture. Public prosecutors started actions against the animal obstetricians and they in turn tried to prove that saving the lives of calves and cows had been at stake and that no veterinarian had been available to come in time. Some lost their cases but others won. The law was clear but some judges let themselves be persuaded that there had been no time to lose. Prosecutors were not very eager to see animal obstetricians - practicing caesarean section - in court, due to the gap between the law and public opinion. This situation did not change until 1990. Governments in the entire EEC strived for one certification for all veterinarians, without exception. Animal obstetricians of old, however, were allowed to continue their practices, provided that they did so in accordance with the law.

Empirici

In het begin van de negentiende eeuw hadden de empirici het rijk nog alleen. De veterinaire opleiding in Zutphen, gestart onder Koning Lodewijk Napoleon in 1808, werd bij diens aftocht in 1810 niet voortgezet.[2] Empirici konden zich wel laten examineren door de 'Leidse Commissie', van 1808 tot 1810 en tussen 1814 en 1822.[3] In 1821 openden zich de poorten van de Rijksveeartsenijschool[4] maar de empirici bleven nog de hele eeuw zeer actief. In 1848 waren er nog 772 empiristen op 142 dierenartsen; pas omstreeks 1894 was het omslagpunt bereikt met 209 empiristen op 224 dierenartsen.[5]
De eerste Wet op de Uitoefening der Veeartsenijkunst van 1874 reserveerde de uitoefening voor de afgestudeerde dierenartsen, maar kende ook een uitsterfsysteem voor de toen nog werkzame 'patentdierenartsen'. Die waren ingeschreven in het Gemeentelijk Patentregister. Voor de uitoefening van een beroep was dat verplicht en er moest voor betaald worden. Ingeschreven staan betekende geenszins een akte van bekwaamheid. Degenen die in 1874 niet of minder dan tien jaar op deze wijze ingeschreven stonden, konden zich eenmalig aanmelden voor een examinering als erkend veearts.[6] De veeverloskunde en ingrepen bij gezonde dieren, zoals castraties, vielen echter niet onder de Wet van 1874. Een algemene klacht was dat de dierenartsen bij hun afstuderen teveel theoretisch geschoold waren en over te weinig praktische ervaring beschikten, zulks in tegenstelling tot de empiristen, die het vak en vooral de verloskunde vaak van vader op zoon geleerd hadden.[7]

In 1908 werden er vragen gesteld in de Tweede Kamer naar de beschikbaarheid van veeverloskundige hulp. De 'rederijke' afgevaardigde van het Kiesdistrict Kampen stelde daarbij dat "veeartsen zich maar beter niet konden wagen aan de teere delen". Een groot deel van de veeartsen zou daartoe onbekwaam zijn. Daarentegen poneerde Dr. A.A. Overbeek, een prominent lid van de Maatschappij voor Diergeneeskunde (MvD), dat de veeverloskundigen als regel ondeskundig waren en gekenmerkt door een 'lage moraliteit'. Overbeek pleitte overigens wèl voor een opleiding en een koppeling aan bijvoorbeeld het beroep van keurmeester, omdat de veeverloskunde een seizoensarbeid was. Hij realiseerde zich daarbij dat veel van zijn collegae in het geheel niets van zijn idee moesten hebben. Zo wilde dr. C. Rab, secretaris van de Afdeling Utrecht, dat de "hooge regeering de opleiding van zoogenaamde veeverloskundigen in geen enkel opzicht tot een tak van staatsbemoeienis zou [moeten] maken". De veehouder zou de gewone verlossingen zelf moeten (leren) doen en de dierenarts de abnormale.[8]

Naar aanleiding van deze Kamervragen werd er een enquête gehouden onder burgemeesters, landbouwverenigingen en veeartsen met betrekking tot de vraag of er tekorten waren in de beschikbare veeverloskundige hulp en of daarin door het aanstellen van veeverloskundigen zou moeten worden voorzien (afb. 1). Drieëntwintig procent van de Burgemeesters en 51% van de Landbouwverenigingen zagen daar wel heil in, maar ook 12% van de veeartsen (tabel 1).[9] Hun algemene conclusies waren dat er in alle provincies een tekort was aan dierenartsen en, meer specifiek, aan veeverloskundige hulp. In Utrecht was "de verloskunde grootendeels in handen van een groot aantal veeverloskundigen", net als in Noord-Holland en Zuid-Holland.[10] Dat gold niet in die mate voor de andere Provincies. De burgemeesters, maar ook de landbouwverenigingen vreesden dat een opleiding tot veeverloskundige de mogelijkheid voor een gediplomeerd veearts om zich te vestigen zou beperken, terwijl men daar toch zeer voor geporteerd was. Alle drie geledingen spraken ook de vrees uit dat veeverloskundigen onbevoegd de veeartsenijkunde in bredere zin zouden gaan uitoefenen. Die vrees was uiteraard bij de veeartsen het grootst.

Gediplomeerde hoefsmeden

In dezelfde tijd startte M.H. Kroon een opleiding tot leraar hoefsmeedkunde, het succesvolle begin van een landelijk netwerk van opleidingen tot vakbekwame gediplomeerde hoefsmeden.[11] Aan deze lokale opleidingen verzorgden dierenartsen vaak het onderwijs in de pathologie van de hoef.[12] De hoefsmeden verwierven zich een vaste positie als gediplomeerd hoefsmid en werkten bij de behandeling van aangetaste hoeven vaak nauw samen met dierenartsen. Maar de veeverloskunde bleef nog een halve eeuw in handen van onopgeleide en niet-erkende veeverloskundigen en het duurde nog eens een halve eeuw voordat de groep van erkende veeverloskundigen weer zou uitsterven.

Verzet van de Maatschappij voor Diergeneeskunde

In het algemeen verzette de Maatschappij tot Bevordering der Veeartsenijkunde, na 1915 de Maatschappij voor Diergeneeskunde genaamd, zich fel tegen een erkenning van veeverloskundigen. In de crisisjaren kwam daarbij de zorg voor de slechte financiële situatie van de dierenartsen. In 1934 vroeg de pas benoemde ambtelijk secretaris Van Heusden de Inspecteurs van de Veeartsenijkundige Dienst naar de situatie. Op iedere tien dierenartsen waren er nog steeds zes onbevoegden werkzaam, waarvan twee fulltime; dit dus nog afgezien van de veeverloskundigen die werkzaam waren in hun praktijkgebied. Zes procent van de dierenartsen kon niet "naar hun stand en opleiding leven" en nog eens 1,5 % slechts met

Tabel 1. Verslag van eene enquête omtrent de veeverloskundige hulp in Nederland. 1908. De vraag of aanstelling van veeverloskundigen gewenst werd geacht, werd als volgt beantwoord door burgemeesters, landbouwverenigingen en veeartsen.

	Burgemeesters (1077)		Landbouwverenigingen (692)		Veeartsen (291)	
Prov.	Ja	Nee	Ja	Neen	Ja	Neen
Gron.	6 (11%)	49	34 (38%)	55	0	18
Fr.	9 (24%)	28	20 (47%	23	1	22
Dr.	13 (40%)	19	29 (57%)	22	4	6
Ov.	20 (34%)	39	20 (57%)	15	2	12
Geld.	25 (22%)	91	39 (44%)	49	5	32
Utr.	11 (16%)	60	3 (19%)	13	2	7
N-Holl.	38 (29%)	92	35 (56%)	28	3	10
Z-Holl.	29 (11%)	147	20 (30%)	46	5	40
Zeel.	16 (15%)	91	17 (31%)	38	0	17
N.-Brab.	62 (35%)	117	81 (54%)	69	5	17
Limb.	28 (20%)	92	55 (57%)	41	0	13
Totaal	252 (23,4%)	825	353 (51%)	339	27 (12%)	194

[a] Dr. C.D.W. König, rustend dierenarts, Veerpoortstraat 10, 6981BN Doesburg.
[b] Bewerking van een voordracht gehouden tijdens de Voorjaarsbijeenkomst van het Veterinair Historisch Genootschap op 18 mei 2011 te Utrecht.

de meeste moeite.[13] Een doorn in het oog was niet alleen de – wettelijk toegestane – uitoefening van de veeverloskunde, maar vooral ook hun behandeling van zieke dieren, waartoe de veeverloskundige niet bevoegd was. Aangifte doen leidde maar zelden tot een procesverbaal, een procesverbaal werd vaak geseponeerd en als er vervolgd werd, volgde er ook nog geen veroordeling of was de boete vaak allerminst afschrikwekkend.[14] Veel leden getuigden op vergaderingen van hun ergernis, maar de besturen waren vaak wijs genoeg om zich niet al te sterk te maken voor een aanpak door justitie of politiek. Het Calimero-effect ('Zij zijn groot en ik is klein en dat is niet eerlijk') lag op de loer: de underdog kon op sympathie rekenen. Leden werden wel aangemoedigd om zelf aangifte te doen, maar het viel niet mee om getuigen te krijgen, immers: de veehouder die de empirist zelf om hulp had gevraagd was daartoe meestal niet bereid. Als de niet-bevoegde gefaald had was het voor de veehouder 'dikke bult, eigen schuld' en bij gebleken succes: 'voor dat vak hoef je blijkbaar niet gestudeerd te hebben'.

Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel.

DIRECTIE VAN DEN LANDBOUW.

VERSLAG

VAN EENE

ENQUÊTE

OMTRENT DE

VEEVERLOSKUNDIGE HULP IN NEDERLAND.

's-GRAVENHAGE,
GEBRS. J. & H. VAN LANGENHUYSEN.
1908.

Afb. 1 Verslag enquête 1908 door A. van Leeuwen, districtsveearts te Utrecht

Gediplomeerde veeverloskundigen

In 1954 waren alle empiristen die in 1874 een erkenning hadden gekregen uitgestorven, maar de empirie allerminst. De Wet op de Diergeneeskunst van 1954 veranderde de titel: de 'veearts' werd 'dierenarts'. Hier had de MvD al sinds 1915 op aangedrongen. Maar deze wet regelde ook de examinering van veeverloskundigen en castreurs. Daarmee was er echter nog geen opleiding voor deze vakken. Ze werden nog steeds in de praktijk geleerd, vaak van vader op zoon, of bij een veeverloskundige of castreur, die enige faam had. Voor schriftelijk theoretisch onderwijs kon men terecht bij het Leids Onderwijs Instituut, LOI. In 1920 was er in Nieuwerkerk aan de IJssel een School voor Veeverloskunde van H. Rolloos geweest,[15] waar ook Rolloos-water en Rolloos-olie verkocht werden, maar in 1954 was er geen praktische opleiding. Er kwam een door het Rijk ingestelde examencommissie, waartoe aspirant veeverloskundigen en castreurs zich moesten wenden. Daarin waren o.m. de Veterinaire Dienst en de Faculteit (Verloskunde, Chirurgie en Kleine Huisdieren) vertegenwoordigd.[16]

De komst van de keizersnede

De Uitoefeningswet van 1954 bevestigde in feite een al anderhalve eeuw bestaande situatie. Het verschil was dat geëxamineerde veeverloskundigen nu erkend waren; degenen die geen examen gedaan hadden of gezakt waren zouden vervolgd kunnen worden, maar dat gebeurde alleen als er excessen waren. Van een vervolgings*beleid* was geen sprake. De kentering kwam in de jaren tussen 1960 en 1970, toen de keizersnede bij het rund steeds vaker werd toegepast. Eerst leek dit een technisch hoogstandje maar al spoedig bleek deze operatie technisch eenvoudiger en bovendien minder risicovol dan een foetotomie, waarbij het te grote kalf in de koe tot kleinere delen wordt teruggebracht, die de geboorteweg wel kunnen passeren. Zware verlossingen betroffen vaak stierkafjes, die in die jaren nog 'nuchter' werden geslacht, d.w.z. op een leeftijd van één week. Ze brachten bijna niets op. De keizersnede was o.m. door de toen nog kostbare antibiotica een aantal tientjes duurder dan een foetotomie. Als het kalf per keizersnede levend geboren werd en ook in leven bleef – vaak werd er veel te laat hulp ingeroepen – dan nog was de keizersnede niet of nauwelijks lonend. Dat de keizersnede veiliger zou zijn dan een goed uitgevoerde foetotomie stond toen nog allerminst vast.
De situatie veranderde in de eerste helft van de jaren zestig in heel korte tijd met de komst van mestkalverenbedrijven, waar de (stier)kalfjes met goedkope kunstmelk werden opgefokt tot een zeer gewild slachtrijp product, waarvoor de exporteurs grote belangstelling hadden. De prijs van het nuchtere stierkalf steeg daarmee tot een niveau waarbij de keizersnede ruimschoots rendabel werd.

Al vrij snel bleek dat ook veeverloskundigen de keizersnede gingen toepassen. Dit verdroeg zich niet met wat hun wettelijk was toegestaan. Er waren in Utrecht, Noord-Holland en Zuid-Holland nog steeds dierenartsen die geen verlossingen deden en zich ook niet bekwaamd hadden in het verrichten van een keizersnede. Bij een praktijkovername was het niet

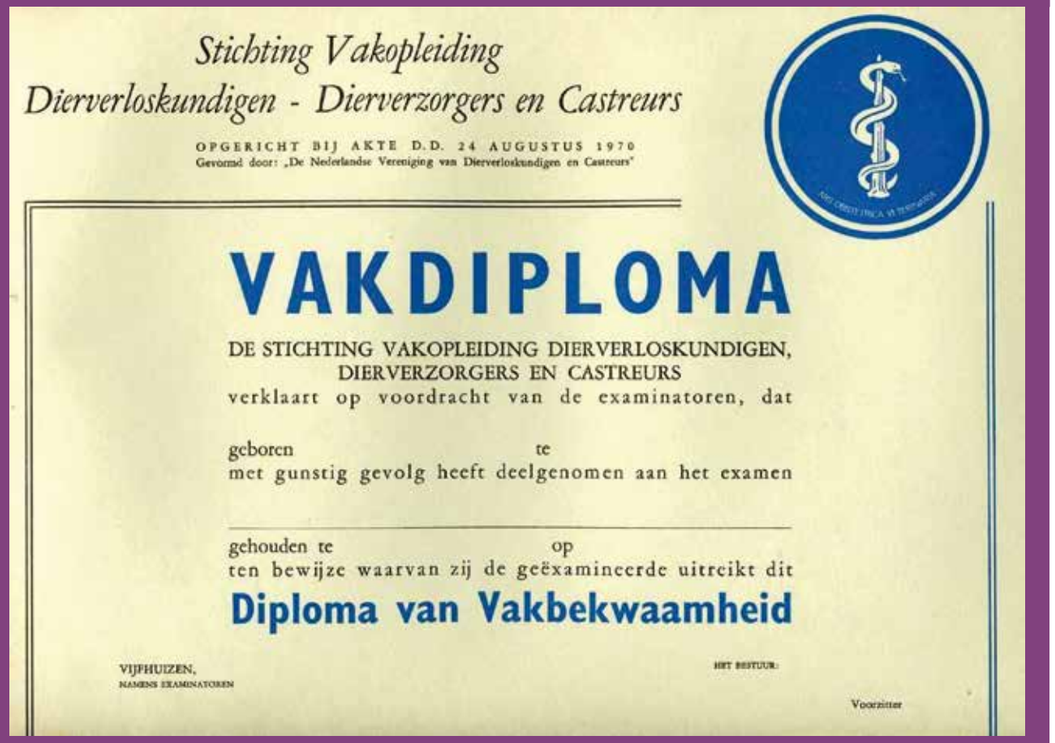
Stichting Vakopleiding
Dierverloskundigen - Dierverzorgers en Castreurs

OPGERICHT BIJ AKTE D.D. 24 AUGUSTUS 1970
Gevormd door: „De Nederlandse Vereniging van Dierverloskundigen en Castreurs"

VAKDIPLOMA

DE STICHTING VAKOPLEIDING DIERVERLOSKUNDIGEN,
DIERVERZORGERS EN CASTREURS
verklaart op voordracht van de examinatoren, dat

geboren te
met gunstig gevolg heeft deelgenomen aan het examen

gehouden te op
ten bewijze waarvan zij de geëxamineerde uitreikt dit

Diploma van Vakbekwaamheid

VIJFHUIZEN,
NAMENS EXAMINATOREN

HET BESTUUR:

Voorzitter

Afb. 2 Diploma van de opleiding van de St. Vakopleiding dierverloskundigen, dierverzorgers en castreurs.

eenvoudig daar verandering in te brengen. Toen J.S. Witteveen zich in 1961 in Delft vestigde had hij al praktijkervaring, ook in de verloskunde. Vijf verloskundigen bleken rond Delft werkzaam te zijn. "De boeren vonden het maar gek dat ik verlossingen wilde gaan doen, mijn voorgangers hadden zich daar niet mee bemoeid. Een enkeling liet me een proeve van bekwaamheid afleggen, kennelijk met succes, want ik werd vaker geroepen. In de chirurgie lag mijn kans: de keizersnede, daar waren de boeren [...] direct voor in. Mijn buurtcollega en ik maakten met de veeverloskundigen de afspraak dat zij de dierenarts inschakelden als er een operatie nodig was. De dierenarts deed de keizersnede en de veeverloskundige was dan de operatie-assistent. Hij werd door de dierenarts betaald, f 20. De dierenarts kreeg f 100 van de boer; daar bleef niet veel van over want de prijs was inclusief spoedvisite, medicijnen en nabehandeling. De meeste veeverloskundigen hielden zich aan de afspraak, anderen deden zelf af en toe een keizersnede en de veterinaire inspectie gedoogde dat in onze ogen".[17]

Al veel eerder vestigde A. Boogaerdt zijn reputatie op het terrein van de verloskunde: "Bij mijn vestiging [in Nieuwveen, Z-H] in 1941 heb ik mij per advertentie beschikbaar gesteld om verlossingen te verrichten[..]. Mijn voorganger was hoogst verbaasd want geen enkele practicus in de provincie [...] deed verlossingen. Er waren talloze verloskundigen werkzaam. [...] Door nog lagere tarieven te hanteren dan de verloskundigen: [...], zes gulden voor een 'kruis op kruis' en tien gulden voor een totale foetotomie, was na vier tot vijf jaar het pleit beslecht [...], vooral door het verkregen vertrouwen.[18] (Boogaerdt publiceerde als practicus al in 1953 over de toepassing van de keizersnede in de praktijk en later nog eens, in 1960.[19])
Niet alle nieuw gevestigde dierenartsen waren zo bevlogen als Boogaerdts en Witteveen. Zo konden veeverloskundigen zich in de jaren zestig nog beroepen op de noodzaak om het leven van de koe en/of het kalf te redden door snel in te grijpen, omdat nog steeds een klein deel van de dierenartsen geen verlossingen wilde doen. Pas begin jaren zeventig liet de MvD weten dat in heel het land, dus ook in Zuid-Holland, altijd een dierenarts beschikbaar was voor de verlossingen; de enkeling die dat nog steeds weigerde verwees naar een dicht bijzijnde collega. Het bleek echter al spoedig dat het argument van spoedeisendheid niet in uitzonderlijke gevallen door veeverloskundigen gehanteerd werd, maar te pas en te onpas werd gebruikt.

De Groep Practici Grote Huisdieren hield in 1971 een enquête onder haar leden met het niet uitgesproken, maar voor iedereen duidelijke doel de spoedeisendheid te relativeren. De conclusie ervan luidde dat "binnen zekere grenzen een verlenging van de wachttijd *zeker* geen ongunstige invloed heeft op de levenskansen van het kalf". (Het woord *zeker* is hier cursief gedrukt: er kan toch niet bedoeld zijn dat langer wachten een *gunstiger* overlevingskans op zou leveren?) Het concept van het rapport was op 24 mei 1972 gereed,[20] maar de MvD was bezorgd dat openbaarmaking zich tegen de dierenartsen zou keren: iedere geënquêteerde kende de gewenste uitkomst en de Vakgroep Verloskunde had de bewerking opgedragen aan een organisatie die vaker opdrachten van haar aannam. De onpartijdigheid was dus naar de mening van de MvD niet gewaarborgd en dat kon zich tegen haar keren.[21] Opgemerkt moet worden dat de in het rapport van 1971/1972 vermelde lage mortaliteit van ongeveer 4% in de periode tussen de vaststelling van de noodzaak een keizersnede te doen en het moment van de geboorte werd veroorzaakt doordat de veehouders veel vroeger dan tien jaar daarvoor hulp inriepen en tevoren ook beduidend minder trekkracht hadden uitge-

Afb. 3 Kop in Panorama van 5 april 1974, met als ondertitel: [...] over de ruggen van onze koeien leveren de dierenartsen en de dierverloskundigen een keiharde concurrentieslag. Jan Zoeteman is een van de hoofdpersonen.

oefend. De keizersnede was een voor de koe veilig alternatief gebleken en de opbrengst van een levend kalf maakte de kosten meer dan goed. Even moeten wachten op de komst van de dierenarts was daarbij nauwelijks van invloed, zeker als er in afwachting van zijn komst al met de voorbereidingen voor een operatie werd begonnen.

Oplopen van de tegenstellingen

Al rond 1970 begonnen de standpunten zich te verharden. De veeverloskundigen bundelden hun krachten in de Vereniging van Veeverloskundigen en Castreurs, later genoemd Vereniging van Verloskundigen voor Dieren, Veeverzorgers en Castreurs. Jan Zoeteman in Vijfhuizen (Haarlemmermeerpolder) was daarvan oprichter en voorzitter. Ook stichtte hij een opleidingsschool bij zich aan huis.[22] Daar konden aspirant-veeverloskundigen zich bekwamen in theorie en praktijk. Voor de praktijk werd in de zomermaanden een deel van de leerlingen opgenomen in de gezinnen van hemzelf en van andere veeverloskundigen. De kosten bedroegen f 2.000 per jaar.
De theoretische vakken op deze tweejarige opleiding waren: kennis van het dierlijk lichaam, gynaecologie, foetotomie en keizersnede, besmettingsleer, pathologie, castratie, wetskennis en hoef- en klauwverzorging. Het examen van deze *Stichting Vakopleiding Dierverloskundigen, Dierverzorgers en Castreurs* (afb. 2) betekende nog niet dat men zou slagen voor het landelijke overheidsexamen[23] maar de heer Zoeteman is ervan overtuigd dat dit voor zijn leerlingen altijd wel het geval was.[24] In de jaren 1968-1973 slaagde 37% van de in totaal 35 kandidaten voor het Staatsexamen; hoeveel kandidaten hun opleiding in Vijfhuizen hadden gevolgd is onbekend.[25]
Voor het onderwijs wist hij enkele dierenartsen aan te trekken, waaronder professor S.R. Numans en zijn medewerker A. Toussaint Raven, aan diens Kliniek voor Heelkunde met name betrokken bij de hoef- en klauwverzorging. Op deze Kliniek en bij de Faculteit waren de meningen verdeeld. Toussaint Raven was sterk op de hand van de veeverloskundigen, al beperkte hij zich in Vijfhuizen tot onderricht in de hoef- en klauwverzorging. Hij wilde "niets met politiek te maken hebben", maar vond wel dat de veeverloskundigen een "verdrukte minderheid" vormden, dat de "machtige KNMvD niet met hen praten wilde" en dat ze "daarom keizersneden zijn gaan toepassen". H.R. Tulner, voorzitter van de Groep Practici Grote Huisdieren, waarschuwde Toussaint Raven: "Je komt er tot over je oren in te zitten". Tulner concludeerde in zijn hier aangehaalde brief: "Toussaint"Raven is op de hand van Zoeteman en is niet te overtuigen, het is een ordinaire belangenstrijd en de rechterlijke macht lacht om ons".[26]

Rechtzaken

Of justitie 'om ons lachte' is niet zeker, maar wel dat het zelden tot rechtzaken kwam. De uitkomst daarvan was onvoorspelbaar. Zo werd veeverloskundige W.C. Adrichem op 1 december 1969 door de Kantontrechter in Utrecht vrijgesproken omdat er een dringende noodzaak was om een keizersnede te doen en de dierenarts niet kon of niet wilde komen. Maar op 13 januari 1970 veroordeelde hetzelfde Kantongerecht hem in een andere zaak tot een boete van f 400. J.M. van den Born, directeur Veterinaire Dienst verklaarde als getuige-deskundige dat de dierenarts van deze veehouder weliswaar geen keizersnede wilde doen, maar dat er wel een vervanger beschikbaar was.[27] Zoeteman werd door de Kantonrechter in Hoofddorp veroordeeld tot een geldboete, maar de Officier van de Rechtbank in Haarlem vroeg en kreeg vrijspraak.[28] De Officier van Justitie liet na de zitting blijken zeer tevreden te zijn met deze vrijspraak. De getuige-deskundige prof. dr. C.H.W. de Bois had vergeefs geprobeerd aan te tonen dat er ruimschoots tijd was geweest om een dierenarts te waarschuwen en dat ook vervoer naar zijn Kliniek in Utrecht een optie zou zijn geweest. De sfeer in en rond de Rechtbank was grimmig. Er was voor het gerechtsgebouw een felle demonstratie van veeverloskundigen. De Bois had uit voorzorg zijn esculaap van zijn auto gehaald en de auto ver weg geparkeerd.[29] Bij een zaak in Den Bosch waren er demonstraties van veterinaire studenten.[30]

Argumenten

Waarom stond de Wet toe dat niet-dierenartsen verlossingen mochten doen? Dat was historisch gegroeid en er was een analogie met de humane praktijk. In de jaren zestig verdween de verloskunde nagenoeg geheel uit het takenpakket van de huisarts en namen de vroedvrouwen, nu verloskundigen genoemd, in feite de hele verloskundige praktijk over, voor zover het normale partussen betrof. Dat moest naar het oordeel van de politiek zeker ook gelden voor de diergeneeskunde. Daarbij werd uit het oog verloren dat het hier nu juist om abnormale verlossingen ging. Het kostenaspect was voor de vertegenwoordigers van de veehouderij een, meestal niet uitgesproken, argument: veeverloskundigen waren goedkoper. De MvD hanteerde minimumtarieven, waar haar leden zich aan hadden te houden. De veeverloskundigen bleven daar onder.

Waarom zou de veeverloskundige geen keizersnede mogen doen? Allereerst stond de Uitoefeningswet van 1954 dit niet toe. Bovendien mochten veeverloskundigen geen antibiotica en verdovende middelen toepassen. En: als zij eenmaal buikoperaties mochten uitvoeren, waar was dan de grens? Waarom geen scherpoperaties bijvoorbeeld? De veeverloskundigen kwamen met lange opsommingen van casussen van dierenartsen die gefaald hadden.[31] De naam van dierenarts C.N.M. Mul uit Alphen een de Rijn kwam daarin herhaaldelijk voor. Die verweerde zich, maar moest toegeven dat hij in één geval inderdaad gefaald had: zijn verzekering had daarop de schade betaald.[32] Ook in dierenartsenkringen werden wel fouten van veeverloskundigen aangedragen, maar deze werden niet gepubliceerd: het werd door hen, terecht, gezien als een onwaardig gooien met modder. Ongetwijfeld zijn er fouten gemaakt door zowel dierenartsen als veeverloskundigen. We moeten echter constateren dat een aanzienlijk deel van de laatstgenoemden, ondanks hun gebrekkige opleiding, bekwaam was op een nette wijze een keizersnede te doen. De foetotomie, waartoe ze wel bevoegd waren, was ontegenzeggelijk een moeilijker ingreep dan de keizersnede. Dat heeft de MvD ook niet bestreden. Een man als Zoeteman was er terecht trots op dat er bij zijn operaties vaak buitenstaanders aanwezig waren, waaronder medici, die hem prezen.[33]

De vrees, uitgesproken in 1908, dat veeverloskundigen zich niet zouden beperken tot het gebied van de veeverloskunde bleek reëel. De MvD vroeg in 1973 aan alle provinciale Afdelingen te inventariseren in hoeverre dat het geval was. De vragen waren niet erg helder geformuleerd, de kwaliteit van de beantwoording was sterk afhankelijk van de Afdelingssecretarissen en de situatie was zeer complex en verschilde per provincie. Dit probleem valt buiten het bestek van dit artikel,

Koude oorlog aan het diergeneeskundig front

Grove onrechtvaardigheid

Afb. 4 Kop van het artikel van Harry Nijhuis in De Boerderij 1973, no.7 p. 12.

maar geconstateerd kan worden dat onbevoegd uitoefenen van de diergeneeskunde, nog afgezien van de toepassing van de keizersnede, door veeverloskundigen in alle provincies in aanzienlijke mate voorkwam.[34] De bezorgdheid, al geuit in 1908, was dus niet uit de lucht gegrepen.

Andere hoofdrolspelers

De pers was de dierenartsen ook niet erg welgezind, zoals blijkt uit bijvoorbeeld het blad *Panorama* (afb. 3). en het agrarisch blad *De Boerderij* (afb. 4).[35] Het laatstgenoemde blad kwam met een uitgebreid artikel 'Veeverloskundige heeft recht op een plaats onder de zon' maar daarin werd ook M.A. Moons, de secretaris van de MvD, geciteerd. Hij zei dat het een sociaal probleem was, dat de veeverloskundigen, die zich binnen hun bevoegdheid bewogen, een eerbaar beroep hadden en dat zij respect verdienden.[36] Het hier aangehaalde artikel gaf in het slot aan dat, als er voldoende dierenartsen zouden zijn die bekwaam en bereid waren om een keizersnede te doen, er geen reden was tot verruiming van de bevoegdheid van de veeverloskundige. Het artikel eindigde dus aanzienlijk gematigder dan de aanhef deed veronderstellen, maar de koppen en de opmaak waren uiterst negatief voor de dierenarts.
De politiek was de dierenarts ook niet erg welgezind. Zo was er een hoorzitting van de Vaste Commissie voor de Landbouw van de Tweede Kamer. De vertegenwoordiger van de Faculteit kwam binnen, gaf alle heren een hand en wilde gaan zitten op de voor hem bedoelde stoel. Op dat moment kwam de enige vrouw in het gezelschap naar voren en zei: "En ik ben de vertegenwoordiger van de Partij van de Arbeid en mijn naam is Rie de Bois". Het antwoord was: "O, pardon, ik dacht dat U de secretaresse was" en zij zei "And so what"? Het incident bevestigde de politici in hun mening dat de dierenartsen niet met hun tijd meegingen.

Een briefje uit 1974 van de heer A.J. Hutschemaekers, lid van de Vaste Kamer Commissie namens de KVP aan de heer J. Zoeteman maakt duidelijk dat de dierenarts de strijd leek te verliezen: "Er is alle aanleiding om aan te nemen dat het vraagstuk van de dierverloskundige op korte termijn op een alleszins voor deze groep aanvaardbare wijze zal worden geregeld".[37] Er was in 1973 een werkgroep geformeerd waarin vertegenwoordigd waren delegaties van de MvD, de veeverloskundigen (met daarin twee dierenartsen, dr. F. Muurling uit Leiden en E. Tousaint Raven) en verder de Gezondheidsdienst voor Dieren, het Landbouwschap, de vakgroepen Verloskunde en Interne Ziekten van de Faculteit en de Veterinaire Dienst (afb. 5). Het Ministerie van Landbouw was vertegenwoordigd door de Hoofdafdeling Veehouderij en Zuivel, de directie Juridische Zaken en de Directeur van het Landbouwonderwijs. Laatstgenoemde was voorzitter. Het werden Poolse Landdagen!

Er werd uitgebreid gesproken over de verbreding van het takenpakket met bijvoorbeeld klauwverzorging, onthoornen, vriesbranden, tepeloperaties, behandeling van melkziekte,

castratie van mannelijke en vrouwelijke dieren, breukoperaties en uiteraard ook de keizersnede. Het Landbouwschap wilde daarin heel ver gaan, het Ministerie wilde ook die kant op, de Gezondheidsdienst, ressorterend onder het Landbouwschap, wilde wel spreken over een beperkte verbreding van het takenpakket, maar geen toestemming geven voor de keizersnede. De Veterinaire Dienst, met sterke banden met Landbouw, hield zich op de vlakte en bood aan te bemiddelen tussen dierenartsen en veeverloskundigen.[38] De Faculteit wees op het grote aantal afstuderende dierenartsen, zag geen plaats voor de veeverloskundigen en pleitte voor een uitsterfsysteem. De veeverloskundige zou zich moeten beperken tot de normale verlossingen en de foetotomie en hij kon de dierenarts assisteren bij de keizersnede. De Directeur van het Landbouwonderwijs stelde ten slotte voor om de veeverloskundigen te verplichten tot een melding van een keizersnede achteraf.

De MvD had een Ereraad voor haar eigen leden (er was nog geen tuchtrechtspraak, geldig voor alle dierenartsen). Daarom is er in 1973 ook een begin gemaakt met een Ereraad voor de leden van de Vereniging van Veeverloskundigen, met daarin o.m. H.R. Tulner, voorzitter van de Groep Practici Grote Huisdieren en M.A. Moons.[39] Dit initiatief kreeg geen vervolg. Het probleem was onoplosbaar, de meeste veeverloskundigen bleven uiteraard keizersneden doen en voor de Officieren van Justitie had de wetshandhaving, gezien de sterk uiteenlopende meningen, geen prioriteit. (Klachten inzake overtreding van de Antibioticawet en verdergaande overtredingen van de Uitoefeningswet werden nog wel eens aanhangig gemaakt, met wisselend resultaat.) De voor beide partijen onbevredigende situatie ten aanzien van de keizersnede duurde voort.

De arbeidsmarkt voor dierenartsen

Op één aspect willen we hier nog ingaan: het aantal dierenartsen dat jaarlijks afstudeerde had in de jaren zestig rond de 50 geschommeld maar verdubbelde in het begin van de jaren zeventig en bedroeg in 1974 zelfs 148. Ook zonder concurrentie van de veeverloskundigen was het al moeilijk een plaats te vinden voor al deze goed opgeleide veterinairen. Daarna daalde door de ingestelde numerus fixus bij de toelating het aantal afgestudeerden tot ongeveer 120 per jaar maar ook de plaatsing van die aantallen ging niet zonder zorgen en wrijving.[40]

Kentering

In 1990 kwam er een nieuwe Wet op de Uitoefening van de Diergeneeskunde, waarin voor de veeverloskundigen in feite geen plaats meer was; er kwam een uitsterfsysteem. Dit verwekte toen geen grote commotie. Essentieel was dat er in de EEG met kracht gewerkt werd aan één uniform en in alle landen erkend diploma voor dierenartsen. Nederland was daarvoor zeer geporteerd. Daarbij bleek dat er in geen enkel ander land erkende veeverloskundigen werkzaam waren en, mede omdat de bestaande situatie in Nederland geen schoonheidsprijs verdiende, achtte onze regering het blijkbaar niet opportuun om te trachten voor hen 'een plaatsje onder de zon' te handhaven.

Jan Zoeteman zag al in 1974 af van zijn opleidingsschool in Vijfhuizen; hij verhuisde naar Ruurlo in de Achterhoek waar hij, meer in de luwte, praktiseerde als veeverloskundige. Zijn keuze voor Ruurlo was mogelijk ingegeven door het feit dat

Een aantal vrouwen van dierverloskundigen en castreurs nam geen genoegen met de antwoorden van minister van de Stee op vragen uit de 2e Kamer betreffende de bevoegdheden van hun echtgenoten in de uitoefening van hun vak. Ze demonstreerden op het Binnenhof en boden een petitie aan. De minister trok zich dit wel aan en stond het bestuur van Ned. Ver. Dierverloskundigen een gesprek toe dat vorige week donderdag plaats vond. Op de foto minister Van der Stee links op de voorgrond en rechts van de tafel v.l.n.r. J. Adrichem, D. C. Boekhout, J. Zoeteman en J. Wienholts (foto Hendriksen-Valk).

Afb. 5 Minister van der Stee met een wat scheef lachje bij de afgedwongen ontvangst van een delegatie veeverloskundigen. (De Boerderij, 1974, no. 24 p. 101.)

hij meende daar emplooi te kunnen vinden. Dierenarts A.J.G. Lautenschutz studeerde af in 1976 en ging in de praktijk Ruurlo werken. Hij liet weten dat hij best veel last had gehad van de concurrentie van de heer Zoeteman, die zich z.i. ook begaf op gebieden buiten de verloskunde.[41] Inmiddels is laatstgenoemde al een aantal jaren niet meer werkzaam in zijn vak. Bij het interview dat ik in 2007 met hem had was ook de veeverloskundige D.C. Boekhout uit Aarlanderveen aanwezig, één van de andere strijders van het eerste uur. Hij was toen nog werkzaam als castreur van hengsten. Zij meenden dat er toen nog circa twintig veeverloskundigen werkzaam waren, waarvan enkelen werkzaam binnen een dierenartsenmaatschap.[42] Ook het Veterinair Tuchtcollege, waaronder ook de veeverloskundigen vallen, schatte toen dat nog omstreeks twintig veeverloskundigen als zodanig werkzaam waren.

Conclusie

Er was jarenlang sprake van een strijd, die aan beide zijden met veel verve en niet altijd met de meest fraaie middelen werd gestreden. Het pleit is nu bijna beslecht ten voordele van de dierenarts. De vrees, al in 1908 geuit, dat veeverloskundigen en castreurs ook zieke dieren zouden gaan behandelen was zeker terecht. Het valt echter buiten het bestek van dit artikel en het is bovendien heel moeilijk hier inzicht in te krijgen; niet *dat* het voorkwam, want dat blijkt uit een aantal rechtzaken. Over de *omvang* van dit onrechtmatige handelen is echter geen uitspraak te doen: van een voortvarend vervolgingsbeleid door justitie was net als bij de keizersnede geen sprake en degenen die in dit opzicht hun boekje te buiten gingen zwegen over deze vorm van wetsovertreding.

Terugkijkend moeten we vaststellen dat veeverloskundigen eeuwenlang in een behoefte hebben voorzien. Het waren mensen met weinig opleiding en ze werkten vaak onder de meest ongunstige omstandigheden. Velen van hen waren vakbekwaam en genoten terecht het vertrouwen van de veehouders. Omstreeks het begin van de twintigste eeuw was nog duidelijk dat het aantal dierenartsen volstrekt onvoldoende was om alle moeilijke verlossingen te doen. Honderd jaar later waren de veeverloskundigen overbodig geworden omdat er toen voldoende allround dierenartsen waren, die bekwaam en bereid waren om dit mooie en voldoening gevende werk te doen. Erkend moet ook worden dat er rond de jaren zestig van de vorige eeuw nog een, zij het zeer beperkt, aantal dierenartsen was dat dit deel van hun vak liet liggen en bovenal: niet bereid was om in voorkomende gevallen door te verwijzen naar een dierenarts die dit wel wilde en kon. Dat heeft diergeneeskundige beroepsgroep onnodig geschaad.

Noten

1 C.D.W. König, *De Afdeling Gelderland van de Maatschappij voor Diergeneeskunde. 1870-2003. Opgaan, blinken en verzinken.* Cahier 6, Veterinair Historisch Genootschap (Utrecht, 2010).
2 König, *Afdeling Gelderland* (n. 1) 7.
3 *Ibidem*, 15.
4 *Ibidem*, 7
5 *Ibidem*, 37.
6 *Ibidem*, 38.
7 *Ibidem*, 67.
8 *Ibidem*, 70.
9 *Ibidem*, 68.
10 *Verslag van eene enquête omtrent de Veeverloskundige hulp in Nederland.* Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, Directie van den Landbouw ('s-Gravenhage 1908) 79-80.
11 König, *Afdeling Gelderland* (n. 1) 72.
12 Zo was J.C.M. Gurck, dierenarts te Doesburg, instructeur op de cursussen voor hoefsmeden, georganiseerd door de Gelderse Maatschappij voor Landbouw gedurende de jaren twintig tot en met zestig. König, *Afdeling Gelderland* (n. 1) 288.
13 König, *Afdeling Gelderland* (n. 1) 79.
14 Zo veroordeelde de kantonrechter in Alkmaar een veeverloskundige wegens het onbevoegd uitoefenen van de veeartsenijkunde tot een boete van f 60, subsidiair 20 dagen hechtenis. Dat het tot een veroordeling kwam was een uitzondering. *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde* 34 (1907) 190.
15 E.P. Oldenkamp (eindred.) *Tussen Boer en Burger. Diergeneeskunde in Nederland en de overzeese gebiedsdelen. 1925-1950* (Rotterdam 2007) 202.
16 König, *Afdeling Gelderland* (n. 1) 205-209.
17 Br. J.S. Witteveen aan auteur 10/5 2011.
18 Oldenkamp, *Tussen boer en burger* (n. 15) 201-202.
19 A. Boogaerdt, 'Sectio caesarea bij het rund', *Tijdschrift. voor Diergeneeskunde* 78 (1953) 310-312; *Idem*, 'Sectio caesarea bij het staande rund vanuit de linker flank', *Tijdschrift. voor Diergeneeskunde* 85 (1960) 1353-1359.
20 Archief KNMvD map B 1376 *Resultaten van een enquête, gehouden onder de praktiserende dierenartsen in Nederland, betreffende de Sectio Caesarea bij het rund,* concept 24 mei 1972.
21 KNMvD B 1376 (n. 20) Br. adj.secr. KNMvd De Geus aan H.R. Tulner, vz. Groep Practici Grote Huisdieren.
22 KNMvD B 1376 (n. 20) Afschr. br. H.A. van der Berg (Veeartsenijkundige Dienst) aan J. Zoeteman, Kr. Spieringweg 321 Vijfhuizen 8 november 1972.
23 KNMvD B 1376 (n. 20) Br. J. Zoeteman aan H. Dragt te Ommen (verm. aspirant-leerling) met opsomming van de stof en de voorwaarden, w.o. een "algemeen goede en/of agrarische vooropleiding". Na het examen van de Stichting moet alsnog examen gedaan worden volgens de Ministeriële Beschikking van 1 mei 1956.
24 Interview auteur op 6 maart 2007 met Jan Zoeteman te Ruurlo (rustend veeverloskundige), in aanwezigheid van D.C. Boekhout, nog werkzaam als castreur van paarden te Aarlanderveen.
25 König, *Afdeling Gelderland* (n. 1) 211.
26 KNMvD B 1376 (n. 20) Ongedateerde br. (plm. 1970) van H.R. Tulner aan M.A. Moons, secr. KNMvD n.a.v. zijn telefoon gesprek met prof. dr. S.R. Numans, die met Toussaint Raven naar Zoeteman was geweest.
27 KNMvD B 1376 (n. 20) Afschrift 16 juni 1970 van het vonnis van het Kantongerecht Utrecht d.d. 13/1 1970 inz. veeverloskundige W.C. Adrichem.
28 KNMvD B 1376 (n. 20) *Homanisal*, blad van Bond van Verloskundigen voor Dieren en Kastreurs, gericht aan de Nederlandse Volksvertegenwoordigers. 63 blz. Verm. 10 mei 1970.
29 König, *Afdeling Gelderland* (n. 1) 210.
30 *Ibidem*, 209.
31 KNMvD B 1376 (n. 20) *Homanisal.*
32 KNMvD B 1376 (n. 20) Br. C.N.M. Mul aan H.R. Tulner, vz. Groep Practici Grote Huisdieren 26 november 1972.
33 Zie de brief van Zoeteman die achter dit artikel in *Argos* is opgenomen.
34 Archief Afd. Gelderland. Verslag vergadering 17 april 1973. Bespreking enquête Veeverloskundigen.
35 König, *Afdeling Gelderland* (n. 1) 208-209.
36 *Ibidem*, 210.
37 *Ibidem*.
38 KNMvD B 1376 (n. 20) Br. Veterinaire Dienst (adj. insp. H.A. van den Berg) aan J. Zoeteman 8 november 1972.
39 KNMvD B 1376 (n. 20) Een aantal verslagen en notities van en over de Werkgroep Takenpakket Veeverloskundigen en Castreurs, merendeels uit 1973.
40 König, *Afdeling Gelderland* (n. 1) 216-217.
41 Br. A.J.G. Lautenschutz aan auteur 4 juli 2011.
42 Interview auteur met Jan Zoeteman (n. 24).

JAN ZOETEMAN[a]

Het beroep van 'dierverloskundige en castreur' tijdens mijn actieve en arbeidzame leven[b]

In de jaren dertig tot zestig van de vorige eeuw deden 'dierverloskundigen en castreurs' vrijwel alle verlossingen en castraties bij de veehouders. Ik heb ook examen gedaan in de onderhuidse foetotomie. De vrucht moest verkleind worden in de koe en dat was niet eenvoudig. Bij het examen voor veeverloskundige werd het huidje van het kalf nauwkeurig nagekeken of er geen gaatje in zat, want dan bestond de kans dat je ook door de baarmoeder was gegaan met het haakje, waar je het ongeboren kalf onderhuids mee verkleinde. Overigens kon je daarmee ook je hand beschadigen.

In die jaren kende ik niet één dierenarts die verlossingen deed. De dierenarts die bij mijn vader op het bedrijf kwam woonde in Haarlem. Zijn chauffeur (die hadden meerdere dierenartsen toen) liet hij meestal de dieren een spuitje geven. Sulfa was in die jaren een veel gebruikt middel, dus hoefde de arts zijn auto niet uit te komen. Later kwam de verkleining van het kalf met het apparaat volgens Thygesen. Dat maakte het verkleinen van het ongeboren kalf al heel wat eenvoudiger en de verlossing makelijker. Maar ja, je moest wel vaak eerst het ongeboren kalfje dood maken. De 'keizersnede' maakte dat nog heel wat eenvoudiger en gemakkelijker, want je kan daarbij zien wat je doet. In het begin van de jaren zestig stuurden we daarom regelmatig koeien, die het kalfje niet normaal ter wereld konden brengen, naar de Veeartsenijschool (zoals die toen werd genoemd) om het moederdier met de keizersnede te laten verlossen. Wachten op een veewagen en naar Utrecht rijden resulteerde meestal in een dood kalfje, maar enfin, het moederdier was redelijk eenvoudig verlost.

Ik weet nog als de dag van gisteren dat ik op een nacht mijn eerste keizersnede op een vaars toepaste. Het was in 1965 of 1966. Ik had het zelf nog nooit gezien, maar er wel veel over gelezen en 's nachts in alle rust in gedachten vele malen gedaan. De dagen daarop kwamen dierenartsen o.a. uit mijn omgeving, maar ook professor Numans met zijn assistenten en vele ander belangstellenden kijken, want ik had mijn handeling telefonisch persoonlijk aan een aantal doktoren doorgegeven. Zo was er ook belangstelling van dr. J. Siebenga, toen bekend door zijn boek *Zo denkt en schrijft dr. Siebenga over de veehouderij.* Ook vanuit het buitenland, o.a. Parijs, kregen we bezoek uit de veterinaire wetenschap.

Toen ik een keer een keizersnede deed in het Zuid-Hollandse, waarbij heel rustig steeds meer toeschouwers toestroomden, werd ik na afloop door velen gecomplimenteerd! Zo ook door twee aanwezigen die naar mij toekwamen en zich voorstelden als de burgemeester van Leiden en een chirurg van het Academisch Ziekenhuis in Leiden. Ze hadden alle bewondering en waren vol lof dat ik op zo'n rustige manier had gewerkt en alles zo netjes had gehecht, terwijl mijn patiënt constant stond te dribbelen. Ook vroeg de chirurg me hoe dat toch ging met ontstekingen en zo, want overal in de stal was toch wel wat stof en er hingen spinraggen. Hij zei ook nog tegen mij en de burgemeester: dan moet je eens zien hoe steriel en hygiënisch wij werken en dan hebben we nog wel eens problemen met ontstekingen. Waarop ik antwoordde: wanneer U mij aan een blindedarmontsteking moet operen doe dat dan maar bij mij thuis op de keukentafel, want ik ben immuun voor de daar aanwezige bacteriën. Zo gemoedelijk was toen alles nog. Ik heb in mijn hele arbeidzame leven nooit een koe dood gehad na een verlossing met de keizersnede. Ik weet ook dat het bij heel veel van mijn collegae heel goed ging.

Ook de politiek en het Ministerie van Landbouw – o.a. minister Lardinois, waar ik heel prettige herinneringen aan heb – en later ook minister van der Stee waren ons heel goed gezind. Anders waren we er natuurlijk nooit aan een opleidingskliniek begonnen. Helaas begon daarna in de jaren zeventig alles te veranderen. Toen professor Numans met emeritaat ging (hij was als opleider aan mijn kliniek verbonden geweest) waarschuwde hij mij al bij zijn afscheid dat het voor ons beroep moeilijker zou worden. Er kwamen namelijk veel te veel jonge studenten, die na hun studie werk moesten hebben en ook de mening van de Maatschappij voor Diergeneeskunde veranderde in ons nadeel. Ook kreeg dr. E. Toussaint Raven, die aan mijn kliniek het bekappen van klauwen onderwees, de opdracht om te stoppen met het lesgeven. Vervolgens werden er in het hele land processen tegen ons gevoerd. Meestal eindigden die in ons voordeel. Alle besprekingen en dergelijke kostten mij en enkele collegae zoveel tijd en geld, dat ik over mijn eigen toekomst na moest gaan denken. Ambtenarij en politiek hebben nu eenmaal jaren en jaren de tijd en daarom hebben we uiteindelijk maar een uitsterfsysteem geaccepteerd.

Ik zelf heb het leven in Ruurlo, Gelderse Achterhoek, opnieuw opgepakt in plm. 1975 en ik heb ook daar nog een aantal jaren gewerkt, maar we zijn gestopt met de opleidingen.
Wij werden eerst door alles en iedereen de hemel in geprezen en zijn later in de goot getrapt, maar niemand van ons heeft ooit spijt gehad van zijn mooie beroep.

Naschrift

In Cahier 6 van het VHG (*De Afdeling Gelderland van de Maatschappij voor Diergeneeskunde. 1870-2003. Opgaan, blinken en verzinken)* stond ik stil bij het werk van de veeverloskundigen. In deze provincie, net als in de meeste andere, deden alle dierenartsen verlossingen, maar waren er ook veeverloskundigen werkzaam, waarvan een deel ook keizersneden deed. Om ook de 'andere zijde' te horen had ik op 6 maart 2007 een interview met J. Zoeteman (1931) en een collega van hem, de heer D.C. Boekhout (1931), die nog werkzaam is, voornamelijk als castreur. Ik zond hen het deel van mijn tekst dat op dit onderwerp betrekking heeft en kreeg als reactie een brief van de heer Zoeteman, waarvan dit deel mij interessant lijkt voor de lezers van *Argos*. Hij gaf toestemming tot publicatie, maar wil niet betrokken worden bij hernieuwde discussies. Het is de visie van een man met een ontegenzeggelijk grote bekwaamheid in dit vakgebied, met een drive om zijn kennis te delen met aspirant veeverloskundigen en de vaste wil om voor zijn beroepsgroep de bevoegdheid te verwerven voor de veeverloskunde, inclusief de keizersnede.

CARL KÖNIG

[a] J. Zoeteman te Ruurlo, rustend gediplomeerd veeverloskundige
[b] Deel van een brief d.d. 20 februari 2009, die de auteur schreef aan dr. C.D.W. König n.a.v.een interview, dat laatst genoemde met hem en zijn collega D.C Boekhout op 6 maart 2007 had.

CALL FOR APPLICANTS

World-Association for the History of Veterinary Medicine

Call for Applicants for the

Young Scholars Award 2012

Of the World Association for the History of Veterinary Medicine (WAHVM)

The history of veterinary medicine is a fascinating and multi-faceted field of enquiry that has attracted the attention of veterinarians, scientists and historians alike. The newly founded Young Scholars Award aims to stimulate and encourage the interest of younger researchers, in the hope that their work will illuminate the profession's past, present and future development. The prize of € 1000 will be awarded to the best original essay on any topic of relevance to the history of the veterinary field. Second and third prizes will be awarded with 400 and 250 € respectively.

Application requirements

Applicants must not be older than 38 years. The award is open to scholars of all educational backgrounds.
Submitted papers will be accepted either published (not earlier than Jan. 1st, 2012) or as manuscripts and shall be sent to the address of the WAHVM Board (see below). Papers must not exceed a size of 10,000 words and will be accepted in English.
Deadline for submission is December 31st, 2011. All submitted papers will be reviewed by a jury; deadline for decision will be March 31st, 2012.

The prize-winner will present his or her paper at the following World Congress of the WAHVM in Utrecht, the Netherlands in 2012, where the prize will be awarded. Additionally, travel expenses of the first prize winner will be granted up to the amount of € 1000.

WAHVM, Executive Board::

Prof. Susan D. Jones
EEB, 100 Ecology Building
University of Minnesota
1987 Upper Buford Circle
St. Paul, MN 55108
USA
Jone0996@umn.edu

Prof. Dr. Peter Koolmees,
IRAS, Division Public Health & Food Safety
Faculty of Veterinary Medicine
Utrecht University
P.O. Box 80 175, 3508 TD Utrecht
The Netherlands
P.A.Koolmees@uu.nl

ANDRIES VAN FOREEST[a]

1967: Verloskunde van Biltstraat naar Yalelaan - Van student naar assistent: Een cultuurschok?[b]

Het jaar 1967 is een belangrijk jaar in de geschiedenis van de diergeneeskundige faculteit van de Universiteit Utrecht en een gewichtig jaar voor de Kliniek voor Verloskunde van deze faculteit. Jarenlang is er hard gewerkt onder de bezielende leiding van de hoogleraar Dr. C.H.W. de Bois om in het Uithofcomplex van de Universiteit Utrecht een kliniek te ontwikkelen die aan de gewenste eisen in de diergeneeskundige wereld zou voldoen. Het werd de eerste veterinaire nederzetting binnen het grote diergeneeskundige complex in deze Uithof. Nu - in 2011 - weten we dat deze kliniek meer dan veertig jaar functioneel is geweest voor diergeneeskundige studenten, voor assistentie bij alle verloskundige en gynaecologische problemen in de regio (de buitenpraktijk rondom Utrecht), voor alle verwijspatiënten en om het wetenschappelijk onderzoek in dit specifieke onderdeel uit te voeren. Een schitterende kliniek waar ik het traject student – dierenarts – wetenschappelijk medewerker in haar volle omvang heb meegemaakt. In dit artikel wordt ingegaan op deze veranderingen.

Abstract

1967: Obstetrics from Biltstraat to Yalelaan – from student to assistant: a culture shock

The first veterinary clinic, the Obstetrics and Gynaecology Clinic, was opened in 1967 in De Uithof, the new campus of Utrecht University. The author was making the transition from student to clinical assistant at that time and thus speaks from personal experience when he describes how the relocation from the old clinic to the new facility was a culture shock to students and staff, and to the flow of patients.

De verandering Biltstraat - Uithof: een cultuurschok.

In 1967 werd de oude kliniek op de Biltstraat in de stad Utrecht verlaten en de nieuwe kliniek voor verloskunde en gynaecologie in de Uithof werd bemenst. Dit betekende dat er grote veranderingen moesten worden ingevoerd. Vooral voor die studenten die aanwezig moesten zijn bij verlossingen was de nieuwe situatie ongunstig. Op de oude kliniek was een seintje van een, al op de verloskundekliniek aanwezige student of coassistent, voldoende om binnen enkele minuten het verloskundeterrein met diergeneeskunde studenten vol te laten stromen. Van alle kanten kwamen zij op hun fiets aan gestormd om de verlossing bij te wonen. Het was 'met zijn allen op een kluitje' waarbij dikwijls het zicht op de geboorte (te) beperkt was. Maar je was erbij en kreeg dus de gewenste handtekening van aanwezigheid. Nu, in de nieuwe kliniek kon iedere student vanaf een tribune het verloskundig gebeuren aanschouwen: het was overzichtelijk en de handtekening was dan ook echt verdiend. Maar de nieuwe situatie maakte het op tijd aanwezig zijn een stuk lastiger. De studenten werden gedwongen met de fiets minimaal een kwartier vanuit de stad naar de kliniek te 'racen' om een verlossing van paard of koe bij te wonen en de verplichte handtekening te bemachtigen. Het verloskundige werk gebeurde dus niet meer op twee of drie minuten afstand van je studentenkamer, om de hoek van de Biltstraat, de Poortstraat of de Alexander Numankade. Al snel werd er een waarschuwingsdienst onder de studenten in het leven geroepen om tijdig aanwezig te kunnen zijn bij verlossingen.

Ook voor de dienstdoende dierenarts en coassistent brachten de avond- , nacht- en weekenddiensten veranderingen met zich mee. De Uithof was het vertrekpunt voor iedere verlossing in de buitenpraktijk en vooral bij dystocia met spoed (bijvoorbeeld het regelmatig voorkomende 'kruis op kruis' bij het rund) was het wachten op studenten die mee de praktijk in gingen, niet altijd mogelijk. Gelukkig was er in de nieuwe kliniek - in tegenstelling tot de Biltstraat – wel een slaapmogelijkheid. Voor de buitenpraktijk was er mogelijk wat vertraging in de aanrij tijd. Daar tegenover stond dat de omstandigheden in de Uithof voor aangevoerde runderen en paarden veel beter waren. De koeien konden de wagen uitwandelen omdat de laadklep van de veetransportwagen aansloot op de gang naar de verlosruimte. Ook de veehouders konden samen met hun begeleiders het werk aan koe, paard of schaap meemaken vanaf de tribune van waar je uitkeek op de verloskamer.

Niet alleen was er sprake van een cultuurverandering voor studenten, dierenartsen en boeren bij het directe obstetrische werk, maar vooral de grote dagelijkse veranderingen voor alle medewerkers op de nieuwe kliniek veroorzaakten een cultuurschok die er niet om loog. Vanaf de eerste dag was het niet meer geoorloofd te verschijnen zonder een nette, gloednieuwe witte jas en witte klompen in het splinternieuwe, schone, blinkende walhalla van verloskunde. Ook de stalronde onder leiding van de dienstdoende dierenarts kwam in een ander daglicht te staan. Kort samengevat: 'orde en netheid!' In de operatieruimten was het niet meer toegestaan te roken, thee of koffie te drinken tussen de operaties door, zoals op de Biltstraat 'gebruikelijk' was. Al het operatiemateriaal en - instrumentarium werd keurig op nieuwe rijdende plateaus naar de operatieruimte gereden; er waren kantelende tafels om de patiënt aan vast te binnen en dan te draaien in horizontale positie. De dierenartsen verschenen in keurig operatiekostuum evenals de assistentie en coassistenten. De studenten die aanwezig waren om hun handtekening te halen, stonden niet meer te dringen achter de barende koe maar zaten dus nu op de tribune. Schema's, verslagen en visiteroutes moesten voldoen aan moderne opvattingen.

De afstanden binnen de kliniek waren enorm: van de entree naar de operatiekamers, naar de verschillende stallen en naar de kamers van de dierenarts duurde minuten terwijl in de oude kliniek iedere patiënt op loopafstand van een aantal meters te bereiken was. In de nieuwe kliniek kon dat getal vermenigvuldigd worden met minstens een factor tien. Al heel snel werd er een enkele fiets aangeschaft om binnen de kliniek de 'enorme' afstanden op een snelle wijze af te leggen. De dierenartsenkamers bevonden zich op de bovenverdieping en zelfs ik – als jongste assistent-dierenarts - kreeg een eigen kamer toegewezen, die groter leek dan mijn studentenkamer. De afdeling kleine huisdieren was afgescheiden van het grote huisdierencomplex: eigen ingang, onderzoekkamers en operatiekamers met bovendien een adequate verpleegafdeling. Collega Vogel werd in die tijd benoemd om de sectie kleine huisdieren te gaan leiden. Kortom, het kostte wat tijd de weg te vinden en vervolgens de snelste routing van je kamer naar de onderzoeksruimte te kiezen, als je verzocht werd de zojuist binnengekomen patiënt te onderzoeken en te behandelen.

De verandering: van student naar assistent

Deze beschreven cultuurschok heb ik als jongste dierenartsassistent op de kliniek in al zijn facetten volop beleefd. Op 16 juni 1967 studeerde ik af en bij de diploma-uitreiking door Professor Wagenaar wenste hij mij veel succes als medewerker bij de Kliniek voor Verloskunde. Hij had daar zelf ook gewerkt en vond het een hele goede start van het leven als dierenarts – practicus en bovendien een grote uitdaging om in de aanstaande nieuwe kliniek te mogen gaan werken. Iedere student had in de jaren zestig van de vorige eeuw contacten binnen de diverse dierenartsenpraktijken opgebouwd onder meer door er als student jaren in de winterperiode aan de massabestrijding (het vaccineren tegen mond- en klauwzeer, het tuberculoseonderzoek en het bloedonderzoek bij de Brucellose-bestrijding) deel te nemen. Ook ik had mijn toekomst rondom mijn afstuderen in de praktijk al gemaakt tot het moment dat Professor de Bois mij benaderde en vroeg of ik minimaal een jaar als assistent op zijn kliniek wilde komen werken. Daar hoefde ik nauwelijks over na te denken en het was de beste beslissing die ik in mijn dierenartsenbestaan heb genomen.

Per 1 augustus 1967 kwam ik in dienst, nog op de oude kliniek aan de Biltstraat. De opleiding tot ' verloskundige' ging in die tijd heel snel: in een week of zes werd je - net

Afb. 1. Prof. dr. Cornelis Hendrik Willem de Bois sluit symbolisch de oude kliniek voor Verloskunde aan de Biltstraat. Het laatste instrument werd op 6 oktober 1967 overgebracht naar de nieuwe kliniek in de Uithof. Rechts de beheerder H.J.J. Pruis, links de assistent A. Tas. Foto: Universiteitsmuseum Utrecht, collectie diergeneeskunde UMD 13314.

[a] Jhr. A.W. van Foreest, dierenarts. Kennemerstraatweg 278a, 1851 BG Heiloo.
[b] Bewerking van een voordracht gehouden tijdens de Voorjaarsbijeenkomst van het Veterinair Historisch Genootschap op 18 mei 2011 te Utrecht.

Afb. 2. De nieuwe Kliniek voor Verloskunde en Gynaecologie aan de Yalelaan. Foto: Universiteitsmuseum Utrecht, collectie diergeneeskunde UMD 11427.

student af - in alle verloskundige activiteiten binnen de sectie grote huisdieren begeleid door een ervaren team. In mijn tijd bestond dit team uit de collega's Fontijne, van Leeuwen, den Houter en Stevense. Overdag en tijdens de avond/nachtdiensten ging ik mee de buitenpraktijk in om verlossingen te doen; de weekenddiensten meedraaien, hoorde daarbij. Zo leerde je heel snel wat je in theorie al geleerd had, aangevuld met alle trucjes die er nog bij kwamen. Je voerde het verloskundige werk alleen uit maar kreeg aanwijzingen van de begeleidende dienstdoende dierenarts hoe te handelen, hoe het beter te doen en er was altijd directe hulp als het nodig was. Een geweldige opleiding, een geweldig leerzame tijd. Na die eerste weken, die zich voor mij nog geheel in de oude kliniek op de Biltstraat afspeelden, mocht ik alleen met studenten op pad. Dat was een bijzondere ervaring: er waren coassistenten bij waarmee je samen nog als coassistent gewerkt had. Nu bepaalde ik wat de coassistent kon doen of moest laten. Op de kliniek aan de Biltstraat was een operatiekamer waar de honden en katten werden gesteriliseerd, meestal op een vaste middag. Tussen de operaties door werd er wat gedronken (thee of koffie) en er werd een sigaar of sigaretje gerookt. Dat allemaal in de operatiekamer en aan de operatietafel. Gemoedelijk maar er werd wel heel serieus gewerkt. De begintijd in mijn opleiding was voor mij spannend: als een soort jongste bediende wilde je graag alles doen maar je werd ook vaak aangewezen om dat te doen waar de belangstelling van de anderen gering voor was. Kortom hier leerde je het vak verloskunde met alles erop en eraan.

Langzaam maar zeker kwam de dag nabij dat de oude kliniek gesloten zou worden en dat op de Uithof de Kliniek voor Verloskunde en Gynaecologie geopend zou worden. Ik was als jongste assistent niet betrokken bij de werkzaamheden die verband hielden met de opening of anderszins. Nee, ik werkte in de patiëntenzorg. Op de openingsdag zelf was ik ingedeeld om de buitenpraktijk te bemensen en ik heb dan ook deze opening gemist. Ik was wel aangewezen om als jongste assistent de eerste verlossing op de nieuwe kliniek samen met professor De Bois uit te voeren. Een hele eer. 's Avonds werd de feestelijke gebeurtenis gevierd met onder anderen een gezongen voordracht (de vijf carunkels) door de assistent-dierenartsen.

Langzaam maar zeker raakten alle medewerkers gewend aan de enorme veranderingen, een ware cultuurschok. Steeds meer bleef het gemopper over die veranderingen achterwege en werd het normale, gewenste protocol in de kliniek gevolgd. Eén uitzondering die geen verandering duldde was de automobiel van Professor van der Kaay (bij de opening buitengewoon hoogleraar "De veterinaire verloskunde en gynaecologie" 1964 -1968): nog heel lang werd een oud gebruik 'het wassen van de privé auto van de professor' door het dienstpersoneel van de kliniek ook op de nieuwe kliniek trouw uitgevoerd. Een eerbetoon aan een groot leermeester in de verloskunde die er trots op was dat hij deze overgang in 1967 kon meemaken.

De anekdotische verhalen die in de presentatie werden gepresenteerd zijn niet op papier gesteld.

Afb. 3. Prof. dr. Frans Cornelis van der Kaaij. Foto: Universiteitsmuseum Utrecht, collectie diergeneeskunde UMD 11073.

Boekbesprekingen

Dominik Hünniger

Die Viehseuche von 1744-52. Deutungen und Herrschaftspraxis in Krisenzeiten

Wachtholtz Verlag, Neumünster 2011. 254 blz., ill. Prijs 20 €. ISBN 9783 529 029486

In de achttiende eeuw werd Europa driemaal getroffen door een ernstige uitbraak van veepest, waarbij miljoenen runderen het leven lieten. De uitbraken leidden in de getroffen gebieden tot grote economische en sociale problemen. De oorzaak van de veepest was nog niet bekend en er werden tal van halfslachtige maatregelen genomen om de ziekte in te dammen. Dominik Hünniger doet in dit proefschrift, dat hij aan de Georg-August Universiteit van Göttingen met succes heeft verdedigd, verslag van zijn onderzoek naar de veepestuitbraken in Sleeswijk-Holstein, de noordelijkste deelstaat van Duitsland. Sleeswijk-Holstein was in de zeventiende en achttiende eeuw een belangrijk veeteeltgebied en het doorvoergebied voor slachtossen die in groten getale te voet vanuit Denemarken naar Holland verhandeld en vervoerd werden. Hünniger heeft onderzoek gedaan naar de verspreiding van de veepest, de toenmalige ideeën over de oorzaken ervan en de maatregelen die er tegen genomen werden. Hij heeft gebruik gemaakt van archieven van diverse overheden, van medische literatuur en van op schrift gestelde predicaties uit die tijd.

Voor wat betreft de verspreiding: algemeen werd aangenomen dat de ziekte afkomstig was uit Oost-Europa en uit Azië, hoewel ook individuele gevallen werden geduid als veroorzaker van de ziekte. Onvermeld bleef dan echter hoe deze dieren als eerste de ziekte hebben kunnen oplopen. Als oorzaak werd in de eerste plaats de hand van God gezien. In de achttiende eeuw leefde men in het besef van de straf van God wegens tekortkomingen van de zondige mens. Dit beeld werd versterkt door voortekenen, in 1744 passeerde de Klinkenbergse komeet, wat een teken was voor naderend onheil als straf van God. Tegelijkertijd bood God ook een uitweg, door bede en boetedoening werd geprobeerd de zaken ten goede te doen keren. Naast metafysische oorzaken werden allerlei theorieën ontwikkeld over de oorzaak van de veepest. Duidelijk was dat de ziekte besmettelijk was, dat verspreiding optrad door contact met aangetaste dieren of met mensen die met die dieren in aanraking waren geweest. Van het bestaan van ziekteverwekkers was men nog niet op de hoogte. Gedacht werd aan gif of 'ziektematerie' waardoor de veepest zich kon verspreiden. Ook werd teruggegrepen naar het Griekse begrip miasma, de uitwaseming van rottende stoffen, die geacht werden ziekten te kunnen verspreiden. Miasma kon zich over grote afstanden verspreiden.

De overtuiging dat veepest een infectieuze oorzaak had leidde reeds in de achttiende eeuw tot het nemen van allerlei maatregelen om contacten tussen vee te beperken. Met quarantaine maatregelen, het blokkeren van besmette bedrijven of dorpen, het verbieden van handel en transport, het verbod op het onthuiden of consumeren van aangetaste dieren, het adequaat begraven van dode runderen en het doden van loslopende honden werd geprobeerd de infectie in te dammen. Ook voor de handel had de veepest grote gevolgen. De internationale ossenhandel bleef mogelijk door het aanwijzen van speciale routes, het uitgeven van gezondheidscertificaten met bijbehorende passen en het brandmerken van gecontroleerde dieren door beëdigde ambtenaren.

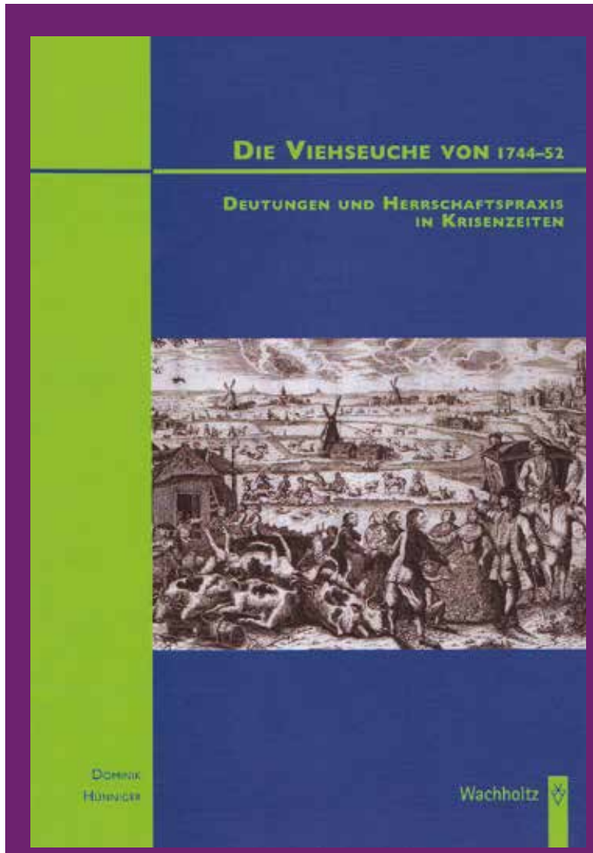

Omslag boek

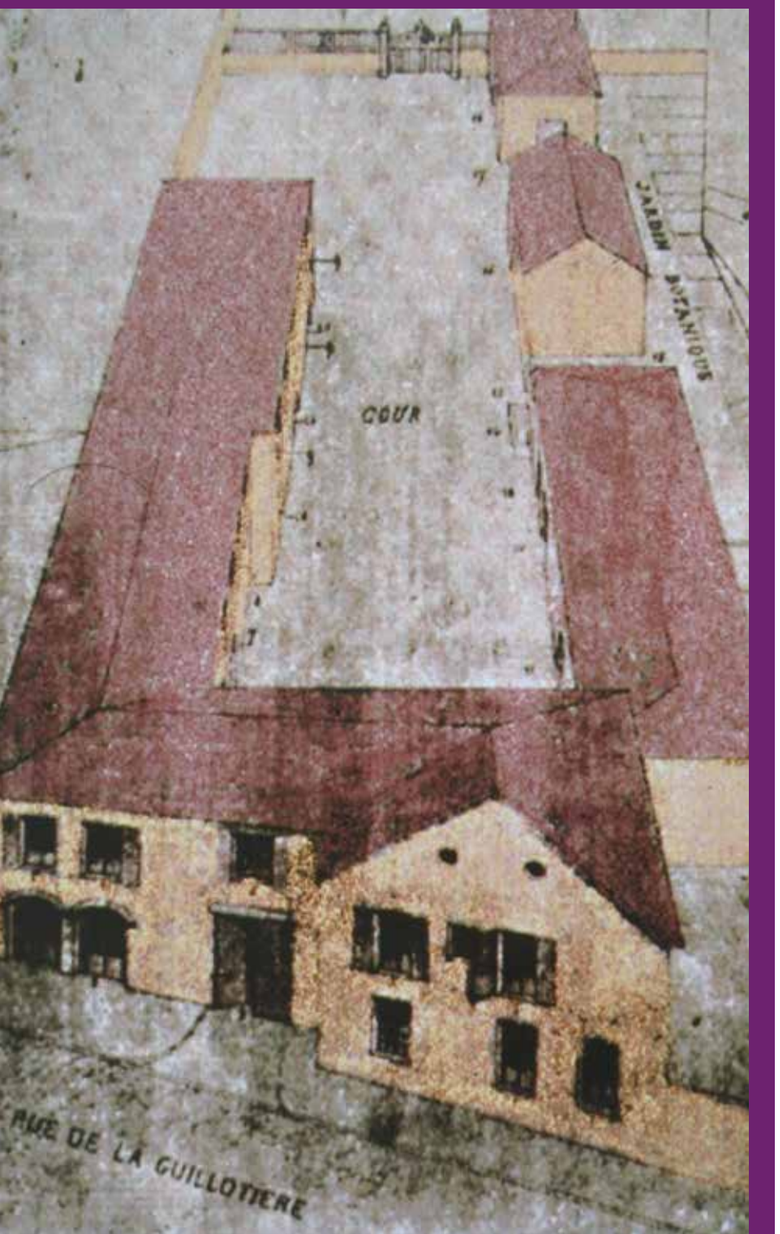

'Logis de l' Abondance', Grande rue de la Guillotière, Lyon. De huisvesting van de eerste veeartsenijschool te Lyon vanaf de opening in 1762 tot 1796. Afbeelding uit besproken boek.

Hünniger heeft voor zijn onderzoek gebruik gemaakt van archieven van hogere en lagere overheden in Sleeswijk-Holstein en constateert dat er op allerlei bestuurlijke niveaus quarantaine maatregelen genomen werden, die echter veelal onsamenhangend en weinig effectief waren. De maatregelen hadden grote gevolgen voor het economisch leven van de betrokken boeren en leidden door tegengestelde belangen vaak tot conflicten. Zij werden bovendien gemakkelijk ontdoken door smokkel en illegale handel. Al heel snel werden dan ook verzoeken gedaan om de maatregelen weer op te heffen, hetgeen ook gebeurde. Het boek van Hünniger werpt een goede blik op het denken van de mens in de achttiende eeuw, waarin het onderzoek naar dierziekten nog nauwelijks van de grond gekomen was.

ARIE PLAISIER

Philippe Cottereau & Janine Weber-Godde

Claude Bourgelat, un Lyonnais fondateur des deux premières Écoles vétérinaires du monde (1712-1779)

Lyon, École Normale Supérieure de Lyon, 2011.
533 blz., ill.
Prijs € 39. ISBN 978-2-84788-312-1

Het Wereld Diergeneeskundejaar (World Veterinary Year) 2011 is in Nederland enigszins ongemerkt voorbij gegaan. In Frankrijk werd, in het kader hiervan, uitgebreid gevierd dat 250 jaar geleden de eerste veeartsenijschool ter wereld werd opgericht in Lyon. Niet alleen verscheen een speciale postzegel met de beeltenis van de oprichter Claude Bourgelat (1712-1779), maar ook een 533 pagina's tellende biografie van deze man, die niet alleen de school in Lyon maar ook die in Maisons-Alfort (Parijs) stichtte. De schrijvers, Philipe Cottereau, dierenarts en arts (Parijs) en oud directeur en hoogleraar aan de veterinaire school in Lyon en Janine Weber-Godde, weduwe van een dierenarts (Lyon), maar wiens wetenschappelijke achtergrond onduidelijk blijft, pretenderen dat deze chronobiografie 'zo compleet en nauwkeurig mogelijk is'.

Het fraai uitgebrachte boek opent veelbelovend met een inhoudsopgave, een voorwoord en een samenvatting in drie talen (Frans, Engels en Spaans), waarna 16 pagina's volgen met prachtige afbeeldingen over het leven van Bourgelat.

De 21 hoofdstukken van de biografie zijn verder, inconsequent en jammer genoeg, louter in het Frans geschreven. Zeer uitgebreid wordt aandacht besteed aan Bourgelat's familie en jeugd, in de context van die tijd. Zijn vader was schepen van de stad Lyon, tweede grootste stad van Frankrijk, en zeer welvarende groothandelaar in kruidenierswaren, zijn moeder was een telg uit een gegoede familie. Zijn zussen werden op 13-jarige leeftijd uitgehuwelijkt en zelf werd hij rond die leeftijd 'musketier' (lid van de militie) en was hij opeens op 21-jarige leeftijd advocaat in Lyon zonder dat ook deze schrijvers kunnen melden waar hij rechten gestudeerd heeft. Door zijn advocatenpraktijk leerde hij mensen kennen die van pas kwamen bij zijn latere plannen. Omdat het vermogen van zijn overleden vader verdampte door ruzies en rechtszaken, had Claude zijn hele leven geldzorgen.

Bourgelat werd in 1740 'Stalmeester van de Koning' en kreeg de titel 'Hoofd van de Ruiter Academie te Lyon'. Waarom en hoe Claude zo'n excellente ruiter was geworden (uit de musketiertijd?), blijft onduidelijk. In die functie bestudeerde hij al de anatomie en pathologie van paarden, samen met twee plaatselijke chirurgijnen. Het is ongelooflijk hoe veelzijdig de loopbaan er verder uit ging zien: zijn vele activiteiten en functies worden per hoofdstuk beschreven. Om een paar te noemen: Vertaler van en schrijver van hippiatrische boeken, schrijver van vele artikelen in de Encyclopedie van d'Alambert en Diderot, Censor en Inspecteur van de Boekenuitgeverij (soort overheidsfunctie), Inspecteur van de stoeterijen van Lyon, oprichter van de twee veeartsenijscholen (Lyon en Parijs), Inspecteur-generaal van deze scholen, Algemeen Commissaris der Koninklijke Stoeterijen, Vergunninghouder van de stadsrijtuigen in Lyon. Met deze vergunning kon hij geld genereren voor de stichting van de veeartsenijschool, die hij samen met vriend en politicus/minister van Staat Henry Bertin kon realiseren.

Bourgelat was vooral in paarden geïnteresseerd, de overheid, c.q. de koning, Lodewijk XV, meer in de bestrijding van veeziektes. Volgens de schrijvers was de oprichting van de veeartsenijscholen door Bourgelat en Bertin niet zozeer het gevolg van de invloeden van de Eeuw der Verlichting, de Fysiocraten, de Encyclopedie en de encyclopedisten, zoals andere biografen het doen voorkomen, maar was de dagelijkse realiteit meer de drijfveer: de (slechte) economische toestand van het dichtst bevolkte land van Europa, de heersende oorlogen, de voedselschaarste met hongersnoden,de deplorabele toestand van de veestapel, die leed onder veel veeziektes en andere ongrijpbare besmettelijke aandoeningen. Zo stierven alleen al in Lyon een honderdtal mensen per jaar aan hondsdolheid. Bourgelat, die zelf nooit les gaf, was een wetenschapper die met zijn enorme netwerk tot in de kringen rondom de Koning verkeerde en die zich met zijn politieke inzicht tot iemand met Europees aanzien ontwikkelde. Natuurlijk was hij ook maar een mens van vlees en bloed. Uitgebreid wordt in een apart hoofdstuk ingegaan op zijn buitenechtelijk kind, Claudine, en zijn zorg voor haar. Zijn karakter, geanalyseerd door grafologen, zouden de volgende kenmerken hebben: ordelijk, planmatig, invloedrijk, op zich zelf gericht, obsessief en autoritair.

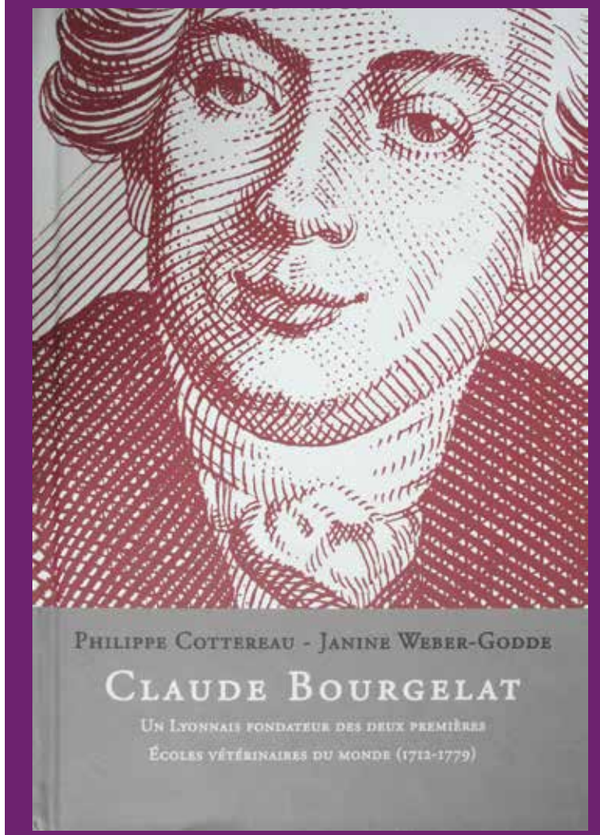

Omslag boek

Dit boek, vrij vlot geschreven, maar door de vele citaten, uit onder andere de onnoemelijke hoeveelheid brieven, tussen de tekst wat onoverzichtelijk leesbaar, geeft een uitermate boeiend beeld van het leven van een heel bijzonder man die het voor elkaar kreeg het veterinaire onderwijs, de wetenschap en het beroep te institutionaliseren met een impact voor heel Europa en daarbuiten. Helaas schoot de hulp door de Wereld Organisatie voor Diergezondheid (OIE) voor de vertaling in het Engels en het Spaans tekort om het hele boek in ieder geval Engelstalig te maken, de tegenwoordige taal van de veterinaire wetenschap, zodat deze biografie toegankelijker zou kunnen worden gemaakt voor meer geïnteresseerden in het leven van de grondlegger van de veterinaire wetenschap.

ERIK JAN TJALSMA

Boekaankondiging

J.T. Lumeij en
P.A. Koolmees (red.)

Een eeuw geneeskunde van gezelschapsdieren in Nederland: de periode 1986-2011 in een maatschappelijke context.

Departement Geneeskunde van Gezelschapsdieren, Faculteit Diergeneeskunde, Universiteit Utrecht (Utrecht 2011). Het boek bevat een DVD met interviews met (oud) medewerkers. Gebonden, hard cover , 373 blz., geïllustreerd, prijs 25 € inclusief verzendkosten. ISBN 978-90-815829-1-9. Het boek kan besteld worden via e-mail: gezelschapsdieren@uu.nl o.v.v. jubileumboek, naam en postadres.

Honderd jaar geleden, op 1 september 1911, trad prof. dr. Heinrich Jakob aan als leraar aan de toenmalige Rijksveeartsenijschool in Utrecht. Dit markeerde de start van het vakgebied geneeskunde van gezelschapsdieren in Nederland. De Universiteitskliniek voor Gezelschapsdieren van de faculteit Diergeneeskunde viert dit jubileum met de uitgave van het boek Een eeuw geneeskunde van gezelschapsdieren in Nederland.

Het boek beschrijft de ontwikkelingen van het vak in de afgelopen 25 jaar. Het gaat onder andere over het onderwijs, onderzoek en de veranderingen in de patiëntenzorg. Maar er is ook aandacht voor de maatschappelijke context waarbinnen de gezelschapsdierenarts zich moet bewegen: de rol van het dier binnen het gezin is sterk veranderd.
Het boek maakt duidelijk dat de grootste ontwikkelingen in het meest recente verleden liggen. Vijfentwintig jaar geleden was de behandeling van kleine huisdieren nog iets wat vele dierenartsen er 's avonds bij deden. Het accent van de dierenartsenpraktijk lag vooral bij de landbouwhuisdieren. Sindsdien heeft de geneeskunde van gezelschapsdieren een geweldige verandering en groei doorgemaakt. De betekenis van de gezelschapsdierensector in het veterinaire krachtenveld is enorm vergroot. De sterk toegenomen economische betekenis, de ontwikkelingen van diergeneeskundige specialismen, de feminisatie van het beroep en de verdere differentiatie naar diersoorten zijn enkele voorbeelden die in het boek verder uitgediept worden.

Omslag (boven) en twee pagina's uit het boek.

Werk van Douwe van der Zweep uit de periode 1920-1955

In 1914 begon Douwe van der Zweep als tekenaar bij de afdeling anatomie van de medische faculteit. De afkeer die hij had van het tekenen bij secties wist hij redelijk te verdringen, maar uiteindelijk hield hij het niet vol. Na een periode als tekenaar van zeekaarten bij het KNMI werd hij in 1920 aangenomen bij de Veeartsenijkundige Hoogeschool als amanuensis bij professor Krediet. Daar bleef hij tot zijn pensionering in 1955. Van der Zweep maakte macro- en microscopische tekeningen ten behoeve van het onderwijs.

In zijn vrije tijd was Van der Zweep actief als beeldend kunstenaar en had hij onder andere intensief contact met Gerrit Rietveld en Willem van Leusden. Zijn belangrijkste vrije werken zijn door zijn weduwe nagelaten aan het Fries Museum in Leeuwarden.

Het Museum Diergeneeskunde beheert verschillende werken van Douwe van der Zweep. Onlangs werd een verzameling tekeningen van zijn hand ontdekt, waaronder deze van de hypofyse van een rund. Het doek 'Geit, ligging der ingewanden' uit 1921 kennen veel veterinairen uit de snijzaal van Anatomie. Het doek met paard is een recente verwerving uit 1943 en toont de schaarsheid van materialen in de Tweede Wereldoorlog: het is geschilderd op linnen van een zonneluifel!

In de collectie van de Afdeling Diergeneeskunde van het Universiteitsmuseum bevinden zich veel bijzondere objecten. In deze rubriek worden objecten uitgelicht. Voor meer informatie zie het Universiteitsmuseum Utrecht: www.uu.nl/NL/universiteitsmuseum/collectie/diergeneeskunde en de Numan Stichting: www.numanstichting.nl

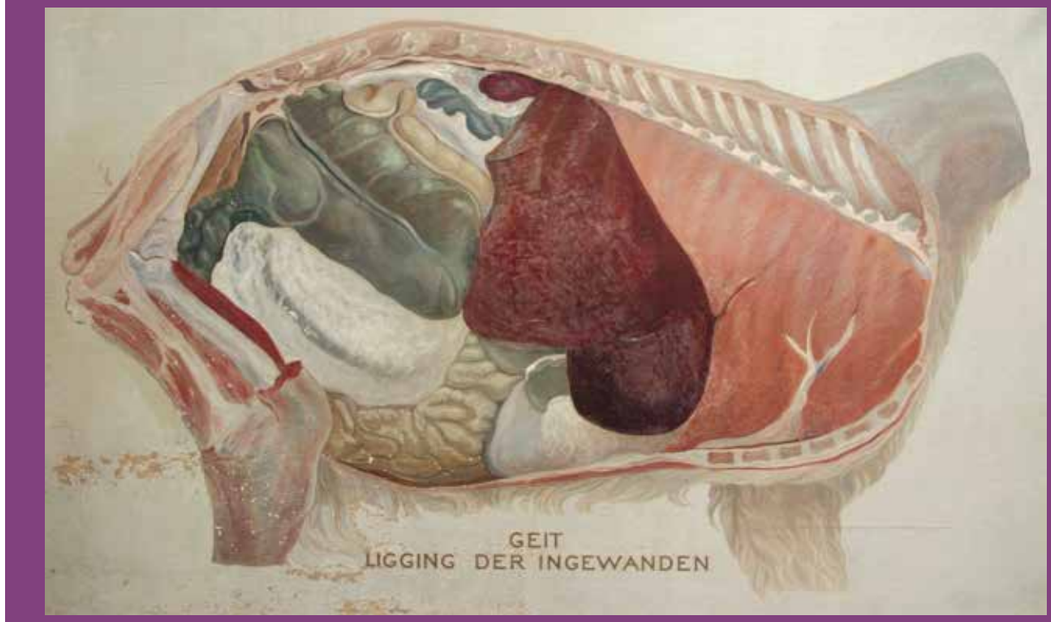

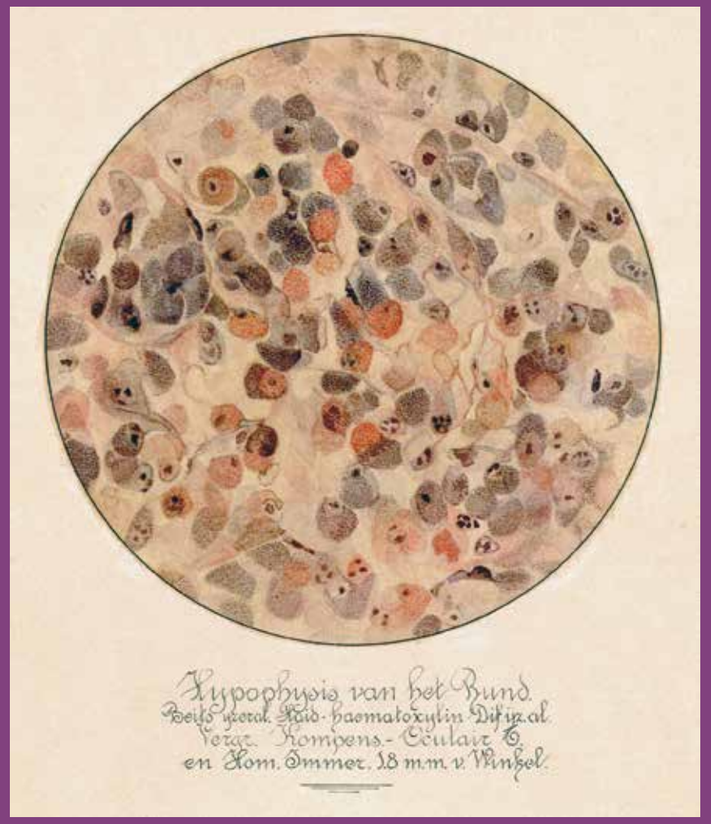

Richtlijnen voor auteurs

Argos publiceert wetenschappelijke artikelen, korte mededelingen, archiefvondsten, congresaankondigingen, recensies van boeken en van artikelen, beschrijvingen van museale objecten en dergelijke, die betrekking hebben op de geschiedenis van de diergeneeskunde in de breedste zin van het woord.

De redactie beoordeelt binnengekomen artikelen en legt deze indien nodig ook voor aan externe deskundigen. De maximale lengte van artikelen is in principe 6.000 woorden inclusief noten. Door het inzenden van kopij verklaart de auteur dat het manuscript niet tegelijkertijd aan een ander tijdschrift is aangeboden en dat met name genoemde personen die op welke wijze dan ook aan het artikel hebben bijgedragen akkoord gaan met de vermelding van hun naam.

Artikelen dienen origineel te zijn en gebaseerd op oorspronkelijk onderzoek. De inleiding moet een overzicht van uitgangspunten van het onderzoek bevatten, alsmede één of meer duidelijk geformuleerde, concrete vraagstelling(en). Na de beschrijving van de bevindingen van het onderzoek moet in het artikel een discussie of beschouwing volgen, uitlopend in een conclusie. Het is aan te bevelen vakjargon zoveel mogelijk te vermijden en te vervangen door voor een ontwikkeld leken-publiek begrijpelijke termen of omschrijvingen. Voor meer informatie over de structuur van het artikel wordt verwezen naar P. de Buck e.a., *Zoeken en schrijven. Handleiding bij het maken van een historisch werkstuk* (Laatst beschikbare druk).

Auteurs wordt verzocht om de tekst digitaal als Microsoft Word document aan te leveren. U wordt verzocht de tekst niet zelf op te maken en de tekst en illustraties afzonderlijk aan te leveren. Het artikel mag afhankelijk van de lengte en het onderwerp 4-8 illustraties bevatten. In verband met de gewenste kwaliteit bij het drukken worden kleuren of zwart-wit illustraties bij voorkeur digitaal aangeleverd als TIF- of JPG-files met een resolutie van ten minste 300 dpi bij afbeelding op 100%. Duidelijke afdrukken kunnen ook worden verwerkt. Vermeld de genummerde teksten van de onderschriften bij de illustraties op een afzonderlijke bladzijde van de kopij. In de legenda van de afbeeldingen dient de originele bron te worden vermeld, inclusief pagina aanduiding. Bij de artikelen wordt ook een samenvatting in het Engels, voorzien van een Engelse titel (ca. 150 woorden) opgenomen. Bij artikelen in een andere moderne taal, dient een Nederlandstalige samenvatting te worden opgenomen. U wordt verzocht om deze samen met de definitieve tekst mee te sturen.

In de wetenschappelijke artikelen wordt verwezen met eindnoten met doorlopende nummering. Nootnummers worden in de tekst geplaatst na de leestekens. Bij het verwijzen naar een eerder gebruikte referentie wordt binnen de eindnoot het eerste nootnummer vermeld waarin de referentie voorkomt. Adresgegevens van de auteur en eventuele dankbetuigingen komen in een ongenummerde voetnoot (a) bij de naam van de auteur. Bij verwijzingen wordt gebruik gemaakt van richtlijnen die grotendeels zijn gebaseerd op die van het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap (zie Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden (BMGN) op: www.knhg.nl/default.aspx. Het verwijzen naar boeken en artikelen dient te geschieden als in de volgende voorbeelden:

1. Susan D. Jones, *Valuing animals. Veterinarians and their patients in modern America* (Baltimore 2003) 35-62.
2. Clemens Graafsma en Henk Wessels (eds.), *De dierenarts. Beeld van een practicus* (Cuijk 2004).
3. A.H.H.M. Mathijsen, 'Beoefening van de geschiedenis der diergeneeskunde', *Geschiedenis der Geneeskunde* 8 (2002) 196-207, aldaar 202.
4. Idem, *Publikaties en dissertaties voortgekomen uit de Veeartsenijkundige Hoogeschool, later Faculteit der Diergeneeskunde in de periode 1921-1971* (Utrecht 1981) 177-178.
5. J.P.W.M. Akkermans, 'De productie van antisera door de Rijksseruminrichting', in: P. Verhoef e.a. (eds.), *'Strenge wetenschappelijkheid en practische zin'. Een eeuw Nederlands Centraal Veterinair Instituut 1904-2004* (Rotterdam 2005) 218-224.
6. Jones, *Valuing animals* (n. 1) 144.
7. *Ibidem*, 145-146.
8. Akkermans, 'Productie van antisera' (n. 5) 220.

Correspondentieadres

Prof.dr. Peter A. Koolmees
IRAS, Divisie VPH, Faculteit Diergeneeskunde
Postbus 80 175 - 3508 TD Utrecht
Tel. 030-2535363 / 67
Email: P.A.Koolmees@uu.nl

J. le Francq van Berkhey, *Natuurlijke historie van Holland*, deel 7 (Leiden 1808) plaat 36.